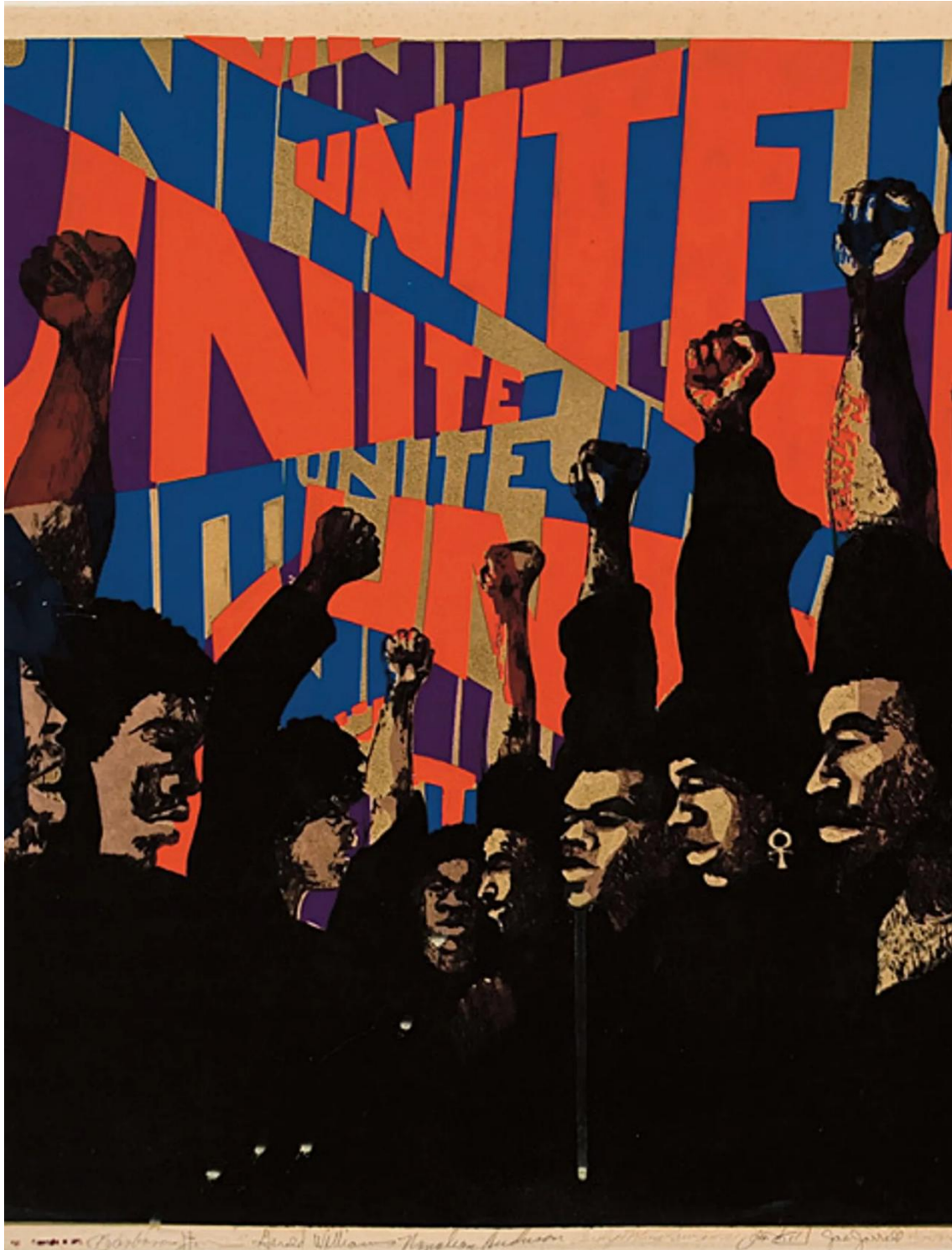

Qüestions de Filosofia Política I

Les màscares de l'opressió

Tardor, 2025-2026

Aquests apunts poden contenir imprecisions.
No són substitut d'anar a classe, ni pretenen suplir la docència.

Són uns apunts parcials.

Professora: Núria Sara Miras Boronat (nsmiras@ub.edu)

1.1 Històries conceptuais i ontologies socials

Iris Marion Young observa que, a partir dels anys **1960-1970**, el concepte **opressió** és cada cop més emprat per certs moviments o grups, al lloc que abans ocupava *justícia*. El terme *opressió* és **re-significat** per part de diferents moviments socials emancipadors: *socialistes, feministes radicals, activistes indígenes, de color, gais i lesbianes*.

Aquesta re-significació es deu a que els **impediments i limitacions** per desenvolupar les seves capacitats i expressar pensaments o sentiments **no poden descriure's** amb el llenguatge de l'**individualisme liberal** de **John Rawls**. Aquests moviments creuen que, fins i tot en una societat que afirma tenir unes normes de joc justes i consolidades, les situacions que han de viure cada dia poden ser-hi explicades. Aquests col·lectius tenen **menys possibilitats** d'assolir l'èxit social.

Injustícies	Opressió
Anecdòtiques.	Històrica i reproduïda sovint inconscientment.

Figura 1. Injustícies i opressió

L'opressió no són injustícies puntuals o anecdòtiques:

Les causes de l'**opressió** estan inserides a **normes, hàbits i símbols que no es qüestionen**, en els pressupostos que són subjacents a les normes institucionals i en les conseqüències col·lectives de seguir aquestes normes.¹

Rawls en el fons pensa sempre en individus que es reparteixen pastissos, però això no es dona sempre. Les **lleis anti-opressió** són bones; però **Young** posa en dubte que siguin **suficients** per afrontar-la. No és només que aquests col·lectius no puguin **expressar-se**; a més, tampoc poden viure sense l'ombra de la **violència** contra ells.

Ann Cudd, una filòsofa analítica, es pregunta per què la **filosofia es resisteix a conceptualitzar** l'opressió. Observa que les filòsofes professionals no solen venir dels grups oprimits, duent a un més que provable **biaix de classe**. A més, els textos sobre l'opressió desperten **emocions** molt fortes i s'escriuen en gèneres literaris molt **diferents a l'escriptura filosòfica estandarditzada** (*assaigs, articles*): fora possible que les emocions siguin considerades un *treball femení* i es vulgui emfatitzar un racionalisme que duu inevitablement a un **biaix de gènere**. A més, la tradició analítica anglosaxona ha fet quasi exclusivament **teoria** de la justícia i ha assumit que la injustícia

¹ Iris Marion Young, *Les causes de l'opressió* (2000), p. 74-75.

és el seu contrari... però deixant-la com a **reflexió teòrica**. Tal i com diu **Judith Shklar**, hi ha una **hegemonia del model normal de la justícia**.

1.1.1 L'opressió com a concepte modern

Cudd dissenya una **història conceptual de l'opressió**. La noció comença la seva vida filosòfica pròpiament dita a la **Modernitat**, amb el **liberalisme filosòfic i polític**. **Cudd** formula la hipòtesi que prèviament no es podia parlar en termes d'opressió perquè **al món antic l'ordre de coses era natural**. Per tractar-la és necessari definir-se com a **individu sobirà** que té un **Estat** davant; cal sentir-se un **agent moral** suficient per tenir un **criteri propi** i veure l'estructura possiblement **opressiva**. Això, però, és **contrari al pensament grec o cristià**:

Pensament grec i cristià	Pensament modern
Allò que és , és el que ha de ser .	L'individu sobirà com a agent moral amb criteri propi .
La lleï natural regeix l'estructura del món.	

Figura 2. Pensament grec i cristià i pensament modern

Aristòtil es preguntava *si hi ha esclaus per naturalesa*; creia que dones, nens i estrangers tenien *menys ànima*. Fins que no es donaren certs **desplaçaments teòrics**, doncs, no hi havia manera que la definició d'opressió fos funcional. Aquest desplaçament es dona amb el **liberalisme polític**, que col·loca l'**individu al centre**. Per **Thomas Hobbes** (1588-1679), l'opressió és allò que es dona en l'**estat de naturalesa**:

[M]entre els homes viuen sense ser controlats per un **poder comú que els mantingui terroritzats** a tots, estan en aquesta condició anomenada **guerra**, guerra de cada home contra cada home. Doncs la GUERRA no consisteix només en batalles o en l'acte de lluitar, sinó en un període on la voluntat de la confrontació violenta és suficientment declarada. [...]

En una condició així, no hi ha lloc per al treball, ja que el fruit del mateix es presenta com a incert; i, conseqüentment, no hi ha cultiu de la terra; no hi ha navegació, i no hi ha ús de productes que podrien importar-se per mar; no hi ha construcció de cases, ni d'instruments per moure i transportar objectes que requereixen l'ajuda d'una força gran; no hi ha coneixement en tota la faç de la terra; **no hi ha societat**. I el pitjor de tot, hi ha una constant por i un constatat perill de perir amb mort violenta. I la vida de l'home és solitària, pobre, desagradable, brutal i curta.²

Entre **Hobbes** i **John Locke** (1632-1704), l'opressió passa de ser pre-política a **política**. Designa els **excessos** del govern i troba en els **drets individuals** instruments per lluitar-hi en contra.

Figura 3. El pas entre Hobbes i Locke

Encara al **segle XVIII**, alguns pensadors, entre els quals es destaca **David Hume**, identifiquen l'opressió amb l'**explotació econòmica de les persones**.

² Thomas Hobbes, *Leviatan* (1651), p. 115.

Explotació econòmica	Explotació social
Taxació injusta.	Abús de poder.

Figura 4. Els dos significats de l'opressió al segle XVIII

Aquesta reformulació culmina amb la *Declaració d'Independència americana*.

INTRODUCCIÓ

Quan en el decurs dels esdeveniments humans es fa necessari per a un poble dissoldre els vincles polítics que l'han lligat a un altre, i assumir entre les nacions de la terra el lloc separat i igual que les lleis de la naturalesa i el Déu d'aquesta li donen dret, un just respecte al judici de la humanitat exigeix que declari les causes que l'impulsen a la separació.

PREÀMBUL

Sostenim com evidents en si mateixes aquestes veritats: que tots els homes són creats iguals; que són dotats pel seu Creador de certs drets inalienables; que entre aquests estan la vida, la llibertat i la recerca de la felicitat.

Que per tal de garantir aquests drets s'institueixen entre els homes, els governs que deriven els seus poders legítims del consentiment dels governats.

Que sempre que una forma de govern esdevingui destructora d'aquests principis, el poble té el dret a reformar-la o abolir-la i instituir un nou govern que es fonamenti en els esmentats principis, i a organitzar els seus poders en la forma que al seu parer oferirà les majors probabilitats d'aconseguir la seva seguretat i felicitat.³

A la *Declaració* encara es considera que **Déu i la naturalesa ha establert** la igualtat dels homes. També afirma que **el dret és propi** de cada persona, li pertany. Per suposat, encara parla només d'homes: i **només alguns** d'aquests.

1.1.2 L'auge al segle XIX

El concepte **liberal** segueix **evolucionant**. Amb **Georg Wilhelm Friedrich Hegel**, adquireix una **dimensió més**. Segons **Cudd**, es produeixen **quatre desplaçaments conceptuals**:

Social	El concepte d'opressió ja no és estrictament polític (<i>com pels liberals</i>), sinó social: grups socials en situacions diferents (Edward Burke).	
Costums	Les dones	Mary Wollstonecraft , <i>A ginification of the Rights of Women</i> (1792)
	Les minories	John Stuart Mill , <i>On Liberty</i> (1859)
Dignitat	L'opressió és la manca de reconeixement de l'igual valor moral o de la dignitat de l'altre (G. W. F. Hegel).	
Sistema	L'opressió pot ser explicada causalment per les falles del sistema econòmic (Karl Marx).	

Figura 5. Desplaçaments conceptuals al segle XIX

Petra Gehring proposa a *Histörisches Wörterbuch der Philosophie* la paraula **Unterdrückung**.

³ La Declaració unànime dels tretze Estats units d'Amèrica, *Declaració d'Independència dels Estats Units d'Amèrica* (1776), p. 1.

Unterdrückung		
La síntesi de diversos mots llatins:		
Opressió	Repressió	Supressió

Figura 6. Unterdrückung segons Gehring

L'opressió es debat des de fa **mil·lennis**, si bé la seva percepció, vocabulari i gestió ha canviat molt fins a la Modernitat.

Això diu el Senyor de l'univers:

"Talleu troncs i alceu un terraplè

per assaltar Jerusalem.

Castigaré aquesta ciutat,

*On no hi ha més que **opressió**".⁴*

*Per a l'**oprimit** el Senyor serà una plaça forta,*

una plaça forta en dies de perill.

En tu confiaran els qui coneixen el teu nom,

*perquè tu, Senyor, **no abandones** els qui et*

cerquen.⁵

1.1.3 Les màscares de l'opressió

Les *cinc cares de l'opressió* de **Young** és un text molt important dels '90. Inclou cinc **definicions**:

Explotació econòmica	La transferència dels rendiments del treball d'un grup a l'altre.
Marginació social	Danys físics i psicològics derivats de l' expulsió de l'àmbit productiu.
Carència de poder	Falta de capacitat de decisió de participació, manca d' autoritat o credibilitat per causa de discriminacions històriques i sistemàtiques.
Imperialisme cultural	Universalització de l'experiència del grup dominant , invisibilitat i alhora sobreexposició.
Violència	Amenaça constant i subtil de patir agressió.

Figura 7. Les cinc cares de l'opressió segons Young

The Anti-Oppression Network va proposar la següent **definició** d'*opressió*:

Sistema persistent de supremacia i discriminació que es perpetua a si mateix a través del **tracte diferencial**, la **dominació** ideològica i el **control** institucional. L'opressió depèn d'una **construcció social binària** per la qual un grup dominant (no necessàriament més nombrós) es defineix com a **normal**, natural, superior a un altre grup, o l'*altre*. Aquest sistema binari beneficia el grup dominant que ha tingut accés a més quotes de **poder** per raó de **processos històrics** i per l'habilitat d'influir en l'evolució social.

1.1.4 Nivells

Hi ha diversos nivells d'opressió, observats en **múltiples tesis** de pensadors i pensadores:

Social	L' <i>opressió</i> es dona d'un grup social a un altre, no necessàriament menys nombrós, i es reproduceix socialment a partir de creences compartides , d'hàbits de conducta , convencions , etc.	
	Autores que en defensen	John Stuart Mill
	alguna variant:	Mary Wollstonecraft

⁴ *Bíblia Catalana*, traducció interconfessional, Jeremies 6.

⁵ *Bíblia Catalana*, traducció interconfessional, Psalms 9.

Econòmic	L'opressió causa que grups tinguin un accés limitat a recursos i oportunitats. El grup opressor extreu força, rendiment i vida de l'oprimit.		
	Autores que en defensen alguna variant:	Judith Butler	Angela Davis
		Friedrich Engels	Nancy Fraser
		Karl Marx	Charlotte Perkins Gilman
		Simone Weil	
Polític	L'exercici abusiu del poder, el control dels mitjans de producció, la instrumentalització de l'opinió pública i mecanismes similars obstaculitzen o impedeixen l' emancipació del grup oprimit.		
	Autores que en defensen alguna variant:	Friedrich Engels	John Locke
		Karl Marx	Simone Weil
Ontològic	La metafísica de l'opressor resulta en una subordinació o negació ontològica de l'altre oprimit.		
	Autores que en defensen alguna variant:	Anna Julia Cooper	Simone de Beauvoir
		Frantz Fannon	Vandana Shiva
Simbòlic o cultural	La representació cultural, la creació d' imaginari s de superioritat i inferioritat reforça i apuntala l'opressió.		
	Autores que en defensen alguna variant:	Angela Davis	Simone de Beauvoir
		Frantz Fannon	Miranda Fricker
		Charlotte Perkins Gilman	Iris Marion Young
Psicològic	L'experiència internalitzada de l'opressió es viu com una escissió interna o un <i>segrest</i> .		
	Autores que en defensen alguna variant:	Simone de Beauvoir	Frantz Fannon
		Sigmund Freud	Audre Lorde
		Karl Marx	
	(vs.) Privilegi inconscient del grup dominant, que <i>dona les coses per fetes o naturals</i> .		
	Autores que en defensen alguna variant:	Peggy McIntosh	
Shannon Sullivan			

Figura 8. Nivells d'opressió i autores que defensen una tesi similar

1.1.4 Envers una teoria sistemàtica de l'opressió

L'opressió té la **divisió social com a pre-requisit**. Hi ha formes de subjectivació que internalitzen l'opressió: hi ha el problema dels **agents dobles** (*què fer amb el votant de classe baixa que vota en contra dels seus interessos? Amb les dones que han pogut triomfar gràcies als avenços del moviment feminista i fan servir el seu èxit per disseminar un discurs contrari?*). La importància dels **processos històrics** (*els esforços per arribar al que ara es considera normal*) contra el **victimisme invers** (*els antics beneficiaris de l'opressió perceben la millora de les condicions dels oprimits com a un retall dels seus drets bàsics*). També cal evitar les **olimpiades de dolor** (*tothom vol queixar-se que és oprimat d'alguna manera*) o **interseccionalitats**.

1.2 Olympe de Gouges i Mary Wollstonecraft: vindicacions i igualtat jurídica

El **primer** text protofeminista és *La Ciutat de les Dones* de **Christine de Pizan** (1364-1430), que relata una **utopia feminista**. Afirmar que el tracte i subjugació de les dones per part d'homes que ella considerava savis és **contrari a la doctrina cristiana**. Deia: *si Déu cregués que de les dones*

sorgeix tot mal, no hauria fet néixer el seu fill d'una dona. Hi havia molts autors afirmant que les dones eren pecadores per naturalesa i que el matrimoni podia ser un infern per a molts homes. L'estratègia dels moviments contraris al *status quo* sempre serà similar: fer servir el **pensament majoritari** de l'època per **contra argumentar**.

1.2.1 Antecedents històrics i polítics: misogínia secular

També cal destacar **Marie de Gornay** (1565-1645), **François Poulain de la Barre** (1647-1723) i **Gilles Ménage** (1613-1692), que va escriure *Història de les dones filòsofes*, dedicant-la a qui considera que és la **dona més sàvia** de totes: **Anne Le Fèvre Dacier**. És gràcies a ell que es coneixen moltes filòsofes, de les quals només ha arribat al present el nom. El dramaturg **Molière**, **Jean-Baptiste Poquelin**, va escriure una sàtira sobre **Ménage** i contra l'educació femenina.

A una **dona amb el cap ple de grec** com *madame Dacier*, o que sosté sobre mecànica discussions fonamentals, com la marquesa de **Chatelet**, sembla que **no els fa falta més que una bona barba**; amb aquesta el seu rostre donaria més plenament l'expressió de profunditat que pretenen.⁶

A mesura que avança la **Revolució Francesa**, la **promesa d'igualtat es dilueix** i la **participació femenina** és cada cop més **restringida**. Les dones són **excloses del debat públic** i dels clubs polítics: figures com **Olympe de Gouges**, que defensaven els drets civils i polítics de les dones, són **perseguides** i, fins i tot, **executades**. França arriba a prohibir les **reunions** de més de cinc dones, que es consideraven una amenaça política, i se'ls nega l'accés a càrrecs oficials i al vot.

Efecte Matilda
Quan un home es queda el mèrit dels èxits de les dones pensadores o científiques. S'atribueixen a l'home de referència més proper o directament se'ls apropia.

Figura 9. Els dos significats de l'opressió al segle XVIII

És a la *Declaració dels drets de l'home* de 1789 que es comet l'ofensa definitiva contra les dones: s'escriu en un **genèric flagrantment masculí**, sense donar cabuda a les dones. Determina **dues ciutadanies**:

Activa	Passiva
Homes francesos majors de 25 anys, al dia amb els impostos i no esclaus.	Dones, pobres, infants, servidors domèstics, esclaus, estrangers.

Figura 10. Ciutadanies a la Revolució Francesa

Les estimacions calculen que la possibilitat de vot quedava **restringida a 4,3 milions d'homes**, d'una **població de 29 milions**.

1.2.2 Vida i obra d'Olympe de Gouges (1748-1793)

Nascuda **Marie Gouze** a Montauban (Occitània), va ser la **filla il·legítima** de **Jean Jacques Le Franc de Pompignan** i **Anne Olympe Mouisset**. El pare mai la va reconèixer com a filla i la van criar unes monges occitanes; no tenia gaire bon francès, només parlava occità. Als disset anys

⁶ Immanuel Kant, *Sobre allò bell i sublim*, p. 8.

es va haver de **casar** amb un home molt més gran, **Louis-Yves Aubry**, que **moriria** poc després: **Gouze** queda **enviuda als vint anys i amb un fill**. La dot i herència li permetran viure una vida independent com a **escriptora**.

Es canvia el nom per **Olympe de Gouges**, el segon nom de la seva mare i el gentilici. En aquell temps, les dones només podien escriure sota el seu nom sobre *temes femenins*. Ella es rebel·la contra això. Cap al 1650 comença una relació amb **Jacques Biétrix de Rozières**, amb qui es **negarà a casar-se** de manera repetida. S'estimen i a vegades conviuen, però no s'hi vol lligar: vol seguir publicant com a escriptora independent, sense estar subjecta a ningú. Alternativament, signen una mena de contracte.

La primera obra que publica és *Zamore i Mirza* (1785), una de les **primeres condemnatòries de l'esclavitud** dels negres. Presentada a la **Comédie-Françoise**, va rebre una **gran oposició**: hi va haver queixes, atacs, amenaces de mort i fins i tot van tancar **de Gouges** al **calabós**. Va fer molts enemics, entre els quals es compta **Maximilien François Marie Isidore de Robespierre**.

Va ser titllada de **monàrquica** perquè, durant la **Revolució Francesa**, va posar en dubte la necessitat d'executar el rei de França; també de **prostituta** i de **boja**. El 1793 és duta davant del **tribunal revolucionari** sense advocat, probablement per la publicació de *Les tres urnes* (1793), on proposava la descentralització de l'Estat mitjançant una elecció democràtica sobre una forma de govern de base federal. S'ha de defensar sola i el 3 de Novembre a la matinada és **executada** i el seu **nom, renegat** fins al punt que el seu fill la defuig.

1.2.3 Anàlisi textual i comentari

Olympe de Gouges, *Declaració dels drets de la dona i la ciutadania i el contracte social entre l'home i la dona* (1789), p. 25-47.

Sovint, fa una mera **correcció gramatical** on afegeix la dona a expressions masculines. També afegeix una **llarga** (*i ambivalent*) dedicatòria a la reina **Maria Antonieta**: en algunes parts sembla un **text jurídic** i en d'altres, una mena de **manifest**.

Senyora,

Poc avesada al llenguatge que habitualment es fa servir per adreçar-se als **reis**, de cap de les maneres **no empraré l'adulació dels cortesans** per retre-us homenatge amb aquesta singular obra. La meua finalitat, Senyora, és **parlar-vos francament**; no he esperat l'era de la llibertat per expressar-me així, em vaig mostrar amb la mateixa energia en un temps en què la ceguesa dels dèspotes castigava una audàcia tan noble.⁷

De Gouges declara inicialment la seva condició de **republicana**: no reconeix el títol regi de **Maria Antonieta**. La dedicatòria és una mena de **diàleg** fictici, molt fluctuant, amb la reina.

⁷ Olympe de Gouges, *Declaració dels drets de la dona i la ciutadania i el contracte social entre l'home i la dona* (1789), *A la reina*, p. 25-26.

Charlotte **Perkins Gilman** emprà el mateix argument (*no hi ha cap relació entre elles: Perkins Gilman no sabia francès*): si es mira la **naturalesa**, **les femelles mai depenen dels mascles**, les tasques estan repartides. Per tant, **no té sentit que l'ésser humà sigui l'únic diferent**; és una cosa imposada. Com que el domini no es pot fonamentar en cap mena de superioritat natural, **no té cap tipus de validesa**.

En el seu temps no s'ha creat encara el vocabulari i observacions sobre el masclisme i, tanmateix, **de Gouges** no deixa de parlar de **l'opressió sistemàtica d'un patriarcat persistent**.

Home, ets capaç de ser just? És una dona qui et fa la pregunta; almenys no em negaràs aquest dret. Dis-me, **qui t'ha atorgat el sobirà imperi d'oprimir** les del meu sexe?, la teua força?, el teu talent? Observa el creador en la seua saviesa; examina la natura en tota la seua grandesa, a la qual sembles voler aproximar-te i dona'm si goses, **l'exemple d'aquest imperi tirànic**.⁸

Allò que **legitima les lleis** és que sorgeixen de la **voluntat general**; ara bé, si en aquesta voluntat general no hi ha participat tothom, no és una voluntat general. Als articles següents, **de Gouges** fa un esforç per desenvolupar que hi ha una **distribució desigual en drets i en deures**. No està proposant canviar un sistema de dominació masculina per un de sistema de dominació femenina: només **vol la mateixa quantitat de drets i de deures**. Les dones assumeixen, com a part de la societat, la meitat de les càrregues. En la igualtat hi ha els esforços de totes i tots.

La **lliure comunicació dels pensaments** i de les opinions és un dels **drets més preuats** de la dona, ja que aquesta llibertat assegura la **legimitat dels pares envers els fills**. Qualsevol ciutadana pot, doncs, dir lliurement: soc mare d'un fil que us pertany, sense que un prejudici bàrbar la force a dissimular la veritat; a excepció de respondre per l'abús d'aquesta llibertat en casos determinats per la llei.⁹

Si la **Revolució Francesa** ha pretès abolir tots els privilegis per naixement, no hi hauria d'haver tampoc diferència entre els **fills** nascuts **legítimament** o **il·legítima**.

Hi ha un *postàmbul*, gairebé més llarg que el text principal, **dirigit a les dones: han de sortir i exercir els seus drets**.

Dona, **desperta't**; l'alarma de la **raó** es fa sentir a tot l'univers; **reconeix els teus drets**. [...] L'home esclau ha multiplicat les seues forces i ha necessitat recórrer a les teues per trencar les seues cadenes. Esdevingut lliure, **s'ha tornat injust envers la seua companya**. Oh, dones!, dones, quan deixareu de ser cegues **Quins són els avantatges que heu recollit de la Revolució?** Un menyspreu més marcat, un desdeny més assenyalat.¹⁰

S'està fent un ressò de la **Il·lustració**: de **Kant**, si bé no s'ha pogut establir que hi tingui relació.

⁸ Olympe de Gouges, *Declaració dels drets de la dona i la ciutadania i el contracte social entre l'home i la dona* (1789), *Els drets de la dona*, p. 28.

⁹ Olympe de Gouges, *Declaració dels drets de la dona i la ciutadania i el contracte social entre l'home i la dona* (1789), XI, p. 32.

¹⁰ Olympe de Gouges, *Declaració dels drets de la dona i la ciutadania i el contracte social entre l'home i la dona* (1789), *Postàmbul*, p. 34.

1.2.4 Llegat d'Olympe de Gouges

Es va fer un **esforç** conscient d'**esborrar-la**: el seu llegat és **irregular**. Quan va ser executada, només s'havien distribuït unes cinc còpies de *Les tres urnes*.

El 1948 es produeix una **declaració de sentiments** en una convenció que inclou homes i dones (Elizabeth **Cady Stanton**, Lucretia **Mott**, Friedrich **Douglass**) a Estats Units, on prenen la *Declaració d'Independència* i li fan la mateixa correcció gramatical que havia fet **de Gouges**.

1.2.5 Vida i obra de Mary Wollstonecraft (1759-1797)

Mary Wollstonecraft neix en una família de classe mitjana, però el pare és alcohòlic i l'arruïna. La seva infantesa consisteix a protegir a la seva mare dels atacs del pare. **Wollstonecraft** només va a l'escola a aprendre a **llegir** i **escriure**. Marxa al voltant dels divuit anys i es fa **institutriu**. Poc després es repeteix la història amb la seva germana, a qui **ajuda a fugir**. Amb vint-i-set anys escriu *Pensaments sobre l'Educació de les Filles* (1787). És la seva **principal aportació** política.

La seva millor amiga, **Fanny Blood**, **mor** a Lisboa poc després que **Wollstonecraft** hi arribi per cuidar-la de la pulmonia que havia contret. Poc abans de la **Presa de la Bastilla** (1789) escriu la *Vindicació dels drets de l'home* (1790) i, més endavant, incorpora la *Vindicació dels drets de les dones* (1792). És possible que coincidís amb **de Gouges**.

Té **dos grans amors**. S'enamora perdudament de **Gilbert Imlay**, un pocapena que se'n cansa i, malgrat les súpliques d'ella, la **deixa** estant **embarassada** de la seva primera filla: **Fanny Imlay**. Després s'enamora del filòsof **William Godwin**, un dels precursors de l'anarquisme, amb qui es **casa** pel bé de la criatura que engendren: qui seria **Mary Shelley**. **Wollstonecraft mor** deu dies després del part.

1.2.6 Anàlisi textual i comentari

Mary Wollstonecraft, *Vindicació dels drets de la dona* (1792).

Malgrat la falta d'estudis, **Wollstonecraft** no s'aguanta la llengua ni es disculpa: té pensaments i els dirà. Dedica el llibre a **Charles Maurice de Talleyrand-Périgord** (1754-1838), que promet... fins que l'homenàs afirma que només cal escolaritzar les nenes fins als vuit anys, però als nens, fins a l'edat adulta. I això, per a **Wollstonecraft**, és una **traïció**: està convençuda que **l'educació és clau** per poder triomfar a la vida.

Jean-Jacques Rousseau escriu *Émile, o de l'Educació* (1762), el tractat on s'assenten les **bases de l'educació moderna**. Fa servir dues figures al·legòriques: l'*Émile* pels nois i la *Sofia* per les noies. La *Sofia* és la **dona modelada exclusivament per complaure els homes**, perquè no és bo que l'*Émile* estigui sol. Està ple de concepcions molt **misògines**; i és el segon detonant perquè **Wollstonecraft** es decideixi a escriure el seu tractat.

En un gest bastant **insolent** per una dona de la seva època, **Wollstonecraft** escriu a **Rousseau** de tu a tu. No li sembla bé que les dones siguin una mena d'**esclaves coquetes**, que **Rousseau**

afirmi que els únics trets de caràcter que a cultivar en les dones són l'**obediència** i la **submissió**. El propi autor ha de fer moltes giragonses mentals per fer encaixar amb la resta del pensament de **Rousseau** tals barbaritats: per **Wollstonecraft**, això és indicatiu d'**interessos** ulteriors.

Se'm pot acusar d'arrogant, però, malgrat això, he de declarar que estic fermament convençuda que tots els escriptors que han abordat el tema de l'**educació i conducta femenines**, des de **Rousseau** fins el **doctor Gregory**, han contribuït a fer de les dones els **caràcters més dèbils** i artificials que existeixen i, conseqüentment, els **membres més inútils** de la societat.¹¹

Fa una dedicatòria a **Talleyrand-Périgord** com a **legislador**:

Advoco pel meu sexe, i no per mi mateixa.¹²

Introdueix el tema de manera que pugui ser més **atractiu** per als **homes**: ho enfoca de tal manera que asseguri que suposarà una **millora de les dones com a companyes**. Si es dona educació a les nenes la societat avançarà millor; prevenir-ho frena el progrés. Seran mares: **educaran** els seus **fills millor**, faran millor el seu **deure patriòtic**. El punt de partida del text són **veritats axiomàtiques**, lògiques o matemàtiques, que han de ser la base de tota societat i per evitar la **tiranía dels homes**: la **raó**, la **virtut** i l'experiència com a principis.

En **lluitar pels drets de la dona**, el meu principal argument es constitueix sobre aquest principi senzill: **si no se la prepara amb l'educació** perquè es converteixi en companya de l'home, **aturarà el progrés del coneixement i la virtut**. Ja que la veritat ha de ser comuna a tothom o es tornarà ineficaç a l'hora d'influir en una pràctica general.¹³

Si no es respecten és perquè entren en **conflicte amb les accions o els interessos**. És a dir, **totes les persones són racionals però tenen interessos diferents**. Els **homes** contradiuen els principis racionals per interès de mantenir la **disparitat irracional**.

Raó	La primacia de l'ésser humà sobre la resta de la creació es fonamenta en la raó .
Virtut	El que fa que algunes persones destaquin és la virtut .
Experiència	Només als humans se'ls dona un tipus específic de coneixement , obtingut del domini de les emocions .

Figura 11. Principis axiomàtics de Wollstonecraft

L'assoliment de la **felicitat comunitària** i la **perfecció humana** rau en aquestes **tres veritats incontestables**. En això, està d'acord amb **Rousseau**.

Amb el fi d'explicar i **excusar la tirania dels homes**, s'han esgrimit molts **arguments enginyosos** per demostrar que els dos sexes, **en l'assoliment de la virtut**, han de tendir a atènyer un caràcter molt diferent; o, per expressar-ho de manera més explícita, **no s'admet que les dones** posseeixin la suficient fortalesa de ment per adquirir allò que realment **mereix el nom de virtut**. Tanmateix,

¹¹ Mary Wollstonecraft, *Vindicació dels drets de la dona* (1792), II. *Discussió sobre l'opinió preponderant d'un caràcter sexual*, p. 69.

¹² Mary Wollstonecraft, *Vindicació dels drets de la dona* (1792), A. M. Talleyrand-Périgord, p. 39.

¹³ Mary Wollstonecraft, *Vindicació dels drets de la dona* (1792), A. M. Talleyrand-Périgord, p. 41.

en admetre que tenen **ànimes** hauria de semblar que només hi ha **un camí designat per la Providència per conduir a la humanitat a la virtut o la felicitat**.¹⁴

Wollstonecraft lliga l'educació amb el caràcter. Concedeix que **les dones són inferiors en força física**, però no accepta que ho siguin **psíquicament**. La falta d'educació provoca atròfia mental en les dones. I no hi ha cap raó per mantenir una societat estructurada segons la força. Demana que s'eduqui a les dones perquè siguin **més independents, més virtuoses, i no s'emmotllin amb el marit**, perquè aleshores és probable que acabin amb un marit mediocre.

La profunda convicció que l'**educació descuidada** de les meves companyes és la **gran font de desgràcia que deploro**, així com que a les dones, en particular, **se les fa dèbils i desgraciades** per la una varietat de causes concurrents, **derivades d'una conclusió precipitada**.¹⁵

Totes les relacions basades en el **desig** veuen **perjudicades** a les dones: quan el desig s'acaba les **abandonaran per una amant** més jove i tendre, fins i tot dins del matrimoni. **Wollstonecraft** afirma que el nexa més preuat entre les persones no és l'amor, sinó l'**amistat**.

Les dones són la meitat oprimida. Per això, poques dones han pogut excel·lir. Caldrà veure com de lluny podrà arribar la societat si tothom hi contribueix.

1.2.7 Llegat de Mary Wollstonecraft

Part de l'**intent d'esborrar-la** s'ha basat en la seva **promiscuïtat**.

En perviu l'advocació per la **renovació pedagògica** i fou una precursora de la **coeducació**. Se li atribueix inspirar a les primeres **sufragistes** i el **feminisme** estatunidenc: **Elizabeth Cady Staton, Susan B. Anthony i Margaret Fuller**.

I, per suposat, la sobreviu l'obra de la seva filla **Mary Wollstonecraft Shelley**.

1.3 J. S. Mill i Harriet Taylor Mill sobre la subjecció de les dones

John Stuart Mill (1806-1873) fou fill de **James i Harriet Mill**; el més gran de nou. Va tenir una educació dissenyada per Mill i **Jeremy Bentham**, amb la intenció que esdevingués un **geni**. El va fer un autèntic erudit des de petit, la *Màquina Lògica*; però no tenia cap tipus d'habilitat social. Als divuit va tenir una crisi nerviosa fortíssima. Va començar a llegir molt pel seu compte, amb especial èmfasi de **David Hume**. Va treballar per la *East India Company* i es va afiliar al Partit Liberal. Va tenir una **profunda amistat** amb **Harriet Taylor**.

Harriet Taylor (1807-1858) fou una noia de família acomodada, molt intel·ligent però autodidacta: s'havia **educat sola** a casa. Quan es coneixen, ella té vint anys, està casada i té dos fills. El marit és un bon home i ella li té estima, però és molt avorrit. Van acabar amb una mena d'**arranjament**, amb el vistiplau del marit, on **Mill** la visitava a casa mentre el marit estava a la feina i de tant en tant se n'anaven caps de setmana sols. Això va durar vint anys. **Mill no es va casar** i vivia amb

¹⁴ Mary Wollstonecraft, *Vindicació dels drets de la dona* (1792), II. *Discussió sobre l'opinió preponderant d'un caràcter sexual*, p. 65.

¹⁵ Mary Wollstonecraft, *Vindicació dels drets de la dona* (1792), *Introducció*, p. 47.

la seva mare. Finalment, el marit es va morir. Van esperar dos anys (per respecte) i **es van casar**. El matrimoni va ser **molt feliç però molt breu**: va durar set anys. **Taylor va morir** de manera sobtada, per complicacions respiratòries, en un viatge a França. **Mill** es va comprar una **casa al costat del cementiri** per portar-li flors cada dia i, finalment, es fa enterrar al seu costat.

Mill va ser un dels dos primers diputats (ell, de Westminster) del Parlament britànic a **intentar aprovar el sufragi femení**: ja ho duia al programa electoral. El primer intent fou l'entrega d'una **petició firmada per unes cinc-centes persones** el 1866. La majoria del Parlament va riure. Un any després ho va tornar a provar a propòsit d'una **reforma de la llei electoral** presentada per l'aleshores primer ministre **Benjamin Disraeli**. **Mill** proposava que, on posés *man*, que hi constés *person*. El seu argument raïa en la **taxació de propietats a les colònies** enfrontat a la pròpia Anglaterra. Això va ressonar millor: el vot va fallar, però amb molts més vots positius.

Desgraciadament, **Mill** va morir poc després i no seria fins el 1919 que les dones podrien votar.

1.3.1 Bibliografia de John Stuart Mill

La gran majoria de les obres de **Mill** estan **dedicades a Taylor**, reconeixent la seva col·laboració.

1. *Observacions sobre la filosofia de Bentham* (1833)
2. *Bentham* (1838)
3. *Sistema de lògica* (1843)
4. *Principis d'economia política* (1848), escrit amb la col·laboració de **Taylor**
5. *Sobre la llibertat* (1859), escrit amb la col·laboració de **Taylor**
6. *Pensaments sobre la reforma parlamentària* (1859)
7. *Consideracions sobre el govern representatiu* (1861)
8. *L'utilitarisme* (1861)
9. *La subjugació de les dones* (1869)
10. *Autobiografia* (1873)
11. *La utilitat de la religió* (1874, pòstum)

Hi ha un gran debat sobre la **co-autoria** de **Taylor** dels dos grans textos de **Mill**: (4) i (5), perquè només els **firmava Mill**. Sembla ser que és perquè ella encara estava casada, i no volia atiar els rumors sobre la **relació extramatrimonial**.

Taylor escriu *L'emancipació de la dona* (1851). Quan **Taylor** escriu **sola**, s'hi nota que hi ha punts de divergència: **ella és molt més progressista**. Tot i que acostumen a estar d'acord, se separen en la **qüestió del treball** (*ella creu que les dones han de poder treballar; Mill considera que no els hauria de fer falta*) i el **control de la natalitat**.

S'inspiren en **William Thompson** i **Anna Wheeler** per escriure *Appeal of on a half of the human race, women, against the pretensions of the other Half, men, to retain them in political, and thence in civil and domestic slavery* (1825). Les dues inspiracions estan **responent a James Mill**.

1.3.2 Anàlisi textual i comentari

John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), Capítol I.

Atenent-se a les raons per les quals s'hauria de mantenir la desigualtat, no n'hi ha cap que sigui convincent. **La subjecció femenina va contra la raó i el progrés** i la prova l'aporta l'experiència: tothom veu que **els principis incontestables que es defensen no funcionen**. Cal preguntar-se pels **interessos** que hi rauen darrere.

La presumpció a priori és a favor de la llibertat i la imparcialitat. Es considera que no hi hauria d'haver cap restricció que no fos exigida pel bé comú, i que la llei no hauria de respectar certes persones, sinó que **hauria de tractar tothom de la mateixa manera**.¹⁶

Mill fa un pas més que les seves predecessores: el problema és que els éssers humans **no s'atenen del tot en la raó**, també hi ha molts **sentiments** darrere del que fan i pensen. Els **costa molt renunciar a les creences** molt arrelades: *apareixen els sentiments*. A més hi ha **prejudicis**, que fan que s'enroquin a les seves pròpies creences. Si els *principis incontestables* han de mantenir-se, **cal que aportin proves**.

Una opinió està **profundament arrelada en els sentiments**, el fet de tenir un pres preponderant d'**arguments en contra** sol fer-la **més estable**, no pas al contrari. [...] Si hi ha una divergència d'opinions respecte a la realitat d'un presumpte esdeveniment històric que, **en general, no interessa gaire els sentiments dels homes**, com per exemple el setge de Troia, els qui mantenen que els fets van succeir **hauran d'exposar les proves** en què es basen abans que es pugui exigir als qui sostenen l'opinió **contrària** que diguin alguna cosa; i a aquests mai no se'ls exigirà res que no sigui **demostrar que les proves** presentades pels altres **no són vàlides**.¹⁷

Els partidaris de l'opressió de les dones són qui ha de sotmetre les seves idees i proves al tribunal de l'experiència. El tribunal de l'experiència indica que el sistema social que atorga tota l'autoritat als homes i cap autoritat a les dones **no s'aguanta**. **Mill** concedeix que potser en el **passat**, quan la **força** dominava, aquest sistema tenia sentit: *i els homes són en general més forts*. Però **ara ja no...** hi ha diverses pràctiques pretèrites que ja s'han abandonat, *per què no obrir-se a la possibilitat que les segueixi?*

Contrast	No tenim un sistema d' obediència per fer un contrast pràctic .
Abandonament	Ja s'han abandonat d' altres pràctiques antigues .
Resultat	Cap dels dos sistemes han reportat beneficis mesurables , perquè no hi ha cap situació pràctica de contrast.

Figura 12. Arguments de Mill

¹⁶ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 12.

¹⁷ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 11-12.

L'**opressió de les dones** es pot assimilar a l'**esclavitud**, amb algunes **divergències** que fan que el cas de les dones sigui molt **difícil** de dilucidar. Assimilar els casos pot ajudar a la causa, perquè tothom sap que l'esclavitud és dolenta. Certament, **els esclaus ho han passat pitjor**; però la **falta de brutalitat** (*discutible en certs casos*) de l'opressió femenina únicament fa més complicat desenredar-la. Amos i esclaus vivien separats; les dones tenen una **relació sentimental** amb els homes, hi conviuen.

En els primers temps, la gran majoria dels homes eren esclaus, com també la totalitat de les dones. [...] l'esclavitud del sexe masculí ha estat finalment abolida, almenys en tots els països de l'Europa cristiana (si bé, en un d'ells, ho va ser fa només pocs anys), i l'**esclavitud del sexe femení** s'ha modificat progressivament fins a una forma més suau de **dependència**.¹⁸

La llei del **més fort** s'ha de **substituir progressivament** per l'imperi de la llei.

La **subordinació social de les dones**, doncs, destaca com un **fet aïllat** en les institucions socials **modernes**. És una **esquerda solitària** en allò que s'ha convertit en una llei fonamental d'aquestes institucions; una **relíquia** única d'un vell món de pensament i de pràctica que ja s'ha abandonat en tots els altres aspectes, però que **es manté** en allò que és d'un **interès** més universal[.]¹⁹

La **submissió femenina** és **aberrant** i l'últim residu d'un sistema primitiu en la societat civilitzada.

Com que la **subjugació** de la dona a l'home és un **costum** universal, qualsevol **desviació** d'aquest ordre de coses, força naturalment, **sembla aberrant**.²⁰

Cal recordar, també, que cap classe esclavitzada no ha demanat mai la llibertat completa de bon principi. [...] És una **lleï natural de la política** que els qui es troben sota un **poder d'origen ancestral** mai no comencen **queixant-se** del poder mateix, sinó del fet que sigui **exercit de manera opressiva**.²¹

El **patriarcat** és molt **antic**. I la seva **emancipació** serà **gradual**: *pas a pas*.

Tots els **homes**, llevat dels més brutals, **desitgen** que la dona amb qui tenen el lligam més estret una **esclava voluntària**, i no tan sols una esclava, sinó una **favorita**. Per això han fet tots els possibles per **esclavitzar-los la ment**. Els senyors de tots els altres esclaus es valen de la por per mantenir-ne l'obediència; sigui la por envers ells mateixos o els temors religiosos. Els **amos de les dones volien quelcom més que l'obediència**, i van recórrer a tota la força de l'**educació** per fer efectiu el seu propòsit.²²

La societat ha instruït a les dones per intentar esclavitzar-los la ment, fer que **desitgin** l'esclavitud.

Però:

Allò que ara s'anomena la **natura de les dones** és una cosa eminentment **artificial**, el resultat d'una **repressió forçada** en alguns sentits i de l'**estimulació anormal** en d'altres.²³

¹⁸ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 16.

¹⁹ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 39-40.

²⁰ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 28.

²¹ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 30-31.

²² John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 31-32.

²³ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 42.

Si les dones tenen **més inclinació natural** per algunes coses que per unes altres, **no calen lleis** ni calculacions socials per fer que la majoria d'elles facin les primeres abans que les segones.²⁴

La **por subjacent** és la creença que moltes dones **no creguin** que aquest és el seu **destí** natural. Si no, se'ls donaria la llibertat i ja hi anirien per si soles. Els **homes** han d'estar **disposats a unir-se a la revolució**: no poden quedar-se de mans plegades. *Han de jugar el seu paper històric.*

1.3.3 El llegat dels Taylor Mill

La recepció de **Taylor Mill** ha sigut **unilateral**: tots els estudis de l'**utilitarisme** **no el relacionen** amb la resta del seu pensament. **Obvien** la seva aplicació al **feminisme**, que per ell(es) era una part cabdal del seu pensament (*en part, per deure i deute a la seva gran amiga i esposa*). La falta d'integració és criticada. D'altra banda, els estudis del **feminisme** tendeixen a obviar l'utilitarisme, **també** perdent matisos. **Bertrand Russell** n'és l'excepció: les seves obres preferides de **Taylor Mill** són *Sobre la llibertat* i *La submissió de les dones*. Val a dir que **Russell** era el fillol de **Mill**.

Sobre la llibertat té una certa **ambivalència**. Pot conduir a **nous tipus d'opressió**: la *tiranía de la majoria* i la *coacció de l'opinió pública* contra les minories. Se li pot criticar que el va conduir a proposar una **versió elitista de la democràcia**, on els més instruïts tindrien més un vot de més pes, i recolzar o defensar l'**imperialisme colonial**. **Bhiku Parekh**, un estudiós de l'ètica cultural, apunta que **Taylor Mill** va **fracassar** estrepitosament en el **colonialisme**: veia en molts pobles aliens la necessitat de tutela per part de l'Imperi Britànic.

Martha Nussbaum rescata el text de **Taylor Mill** per observar que el problema fonamental de la **violència sexual** és que suposa una **deshumanització de les dones**: la negació a les dones del seu centre d'elecció (l'**autonomia**) i l'experiència interna (la **subjectivitat**).

1.4 Paral·lelismes

Olympe de Gouge, **Mary Wollstonecraft** i els **Taylor Mill** prenen el **vocabulari** de la seva època i el **re-signifiquen**. Específicament, donen nous sentits al **llenguatge dels drets**. El vocabulari general permet que els **adversaris** i opositors puguin **entendre** els punts de **contenció**.

En els tres hi ha la comprensió de l'**opressió com a abús de poder**, tirania, govern despòtic dels **homes contra les dones**. Hi ha, en certa manera, una incipient noció de **patriarcat**. Hi impera l'**individualisme** i el **progrés**. Les principals reclamacions són la **igualtat jurídica** (contretament **de Gouge** i **Taylor Mill**) i l'**educació** i el **matrimoni**.

La dimensió més important és la **política**; si bé hi ha tocs de totes les dimensions de l'opressió.

²⁴ John Stuart Mill & Harriet Taylor, *La subjugació de les dones* (1869), I, p. 51.

Professora: Núria Sara Miras Boronat (nsmiras@ub.edu)

2.1 El jove Karl Marx i la teoria de l'alienació

Karl Marx (1818-1883) viu un temps de **revolucions** on s'està donant el **canvi** entre l'**economia agrícola** i la **industrial**: al llarg del s. XIX hi ha **revolucions polítiques modernes** i la **Revolució Industrial**.

Auge d'ideologies durant el segle XIX		
Liberalisme	Nacionalisme	Colonialisme

Figura 1. Auge d'ideologies durant el segle XIX

Se **substitueix** l'**Antic Règim** per un ordre social basat en **mèrit**, **igualtat** d'oportunitats i **treball**. Els principis del **liberalisme clàssic** del segle XIX ja han quedat assentats durant el segle XVIII amb el **liberalisme escocès** de **David Hume** o **Adam Smith**:

Drets	Drets fonamentals a la vida , la llibertat i la propietat .
Contractual	Sistema de producció basat en la propietat privada i les relacions contractuals derivades.
Poders	Govern representatiu i divisió de poders.

Figura 2. Principis del liberalisme clàssic

La **ideologia liberal** casa amb l'**expansió industrial**, que treu grans quantitats de persones **del camp cap a la ciutat**. Aquesta migració duu a una nova classe social: el **proletariat**, d'existència miserable sota el jou d'una feina que l'explota. Les **condicions de treball** eren **inhumanes** i el **treball infantil** era l'ordre del dia. No és fins els *Factory Acts* que es regula.

Treball assalariat	
Força de treball	Els proletaris són propietaris de la força de treball i poden entrar en relacions contractuals amb altres propietaris (<i>empresaris i capitalistes</i>).
Drets	Els proletaris són iguals en drets.
Economia	Els proletaris són el motor de l'economia (<i>soldats de la indústria</i>).

Figura 3. Treball assalariat

2.1.1 Vida i obra de Karl Marx

Karl Heinrich Marx va néixer a Trier, en una família jueva convertida al cristianisme. Va estudiar **Lleis** a Bonn i Berlín i es **doctorà** amb una tesi sobre **Demòcrit** i **Epicur** el 1841. Va treballar de **periodista**. Al llarg de la seva vida el van **expulsar** de **París** múltiples vegades, perquè tendia a incórrer en incidents amb la **censura** prussiana. Es va casar amb **Jenny von Westphalen**, amb qui va tenir set fills; només tres dels quals sobreviuriu a l'edat adulta degut a les dures condicions

on vivien. També va tenir un fill il·legítim. Es va **exiliar** a Londres i es passava la vida **llegint** a la biblioteca sobre filosofia política. Va tenir una vida molt **precària i desgraciada**.

Va poder comptar, però, amb l'**amistat i col·laboració** (i *mecenatge*) de **Friedrich Engels** des del 1844. Junts, van redactar el manifest de la **Lliga Comunista** el 1848. Moriria el 1884.

2.1.2 Bibliografia de Karl Marx

Les seves **obres** són (les que publicà amb **Engels** es troben més endavant, a la part d'**Engels**):

1. *Es troba merescudament el principat d'August entre èpoques més pròsperes de la República romana?* (1835), un assaig escrit per optar al títol de **batxiller**.
2. *Escorpi i Fèlix* (1837), l'única **comèdia** de **Marx**.
3. *Diferència entre la filosofia de la naturalesa de Demòcrit y la d'Epicur* (1841), presentada com a tesi **doctoral**.
4. *Contra l'espoli de les nostres vides* (1842), un **article** a la *Gasetta Renana*.
5. *Els debats sobre la Llei sobre el Robatori de llenya* (1842), **articles** a la *Gasetta Renana*.
6. *Crítica de la filosofia del dret de Hegel* (1843)
7. *Sobre la qüestió jueva* (1843), publicat en quatre **entregues** a la *Gasetta Renana*.
8. *Notes sobre James Mill* (1844)
9. *Manuscrits econòmics i filosòfics de 1844* (1844, publicat **pòstumament** el 1932)
10. *Tesi sobre Feuerbach* (1845, publicat **pòstumament** el 1888)
11. *La misèria de la filosofia* (1847)
12. *Treball assalariat i capital* (1847)
13. *Les lluites de classes a França de 1848 a 1850* (1850)
14. *El 18 de brumari de Lluís Bonaparte* (1852)
15. *L'Espanya revolucionària* (1854), **articles** al *New York Tribune*.
16. *Grundrisse, o Elements fonamentals para la crítica de l'economia política* (1857, publicat **pòstumament** el 1939-1941)
17. *Una contribució a la crítica de l'economia política* (1859)
18. *Herr Vogt* (1860)
19. *Teories sobre la plusvàlua* (1862, publicat **pòstumament** el 1905-1910)
20. *Salari, preu i guany* (1865)

21. *El capital*, tom I (1867)
22. *La guerra civil a França* (1871)
23. *Crítica del Programa de Gotha* (1875, publicat **pòstumament** el 1891)
24. *Notes sobre Wagner* (1880)
25. *El capital*, tom II (publicat **pòstumament** per **Engels** el 1885)
26. *El capital*, tom III (publicat **pòstumament** per **Engels** el 1894)

Les principals **influències filosòfiques** del seu temps pertanyen al **socialisme francès**:

Socialisme francès	Filosofia alemanya	Economia política clàssica
Henri de Saint-Simon	Georg Wilhelm Friedrich Hegel	Adam Smith
Jean-Baptiste Joseph Fourier	Ludwig Andreas Feuerbach	John Stuart Mill i Harriet Taylor
		David Ricardo

Figura 4. Principals influències filosòfiques del temps de Marx

La majoria dels textos de **Marx** **no estan pensats per ser publicats** i els manuscrits són molt difícils de llegir: *hi fa mala lletra, tatxades, canvis de format...* Els tres fragments que es comenten en aquesta assignatura són conservats del 1844 però ignorats fins el 1932, amb un retorn a la notorietat del **jove Marx**. Les parts treballades són:

- a) Una sèrie de reflexions sobre el **treball alienant**.
- b) **Capital i treball**.
- c) **Miscel·lània** (*propietat privada, treball, diners, filosofia i política...*).

2.1.3 Anàlisi de text i comentari

Karl Marx, *Manuscrits d'economia i filosofia*, Primer manuscrit (1844).

Karl Marx, *Manuscrits d'economia i filosofia*, Tercer manuscrit (1844).

Marx està donant forma a una **economia política** i vol mostrar una **estratègia que no dugui a l'opressió**. És en aquesta època que **Marx** es proposa descobrir quins són els **lligams entre la filosofia i l'economia**. Parteix d'una mirada crítica: està **indignat per la inhumanitat** de les condicions de treball. Si **les condicions socials duen a l'existència alienada**, cal buscar-ne de diferents. Hi ha una discussió de les lleis universals de la conducta econòmica de **David Ricardo**:

Valor de la mercaderia i treball cristal·litzat	El valor de les coses que es venen és la suma del treball que s'hi ha invertit (<i>treball cristal·litzat</i>).
Gravació fiscal de la terra	Abans l'economia s'explicava segons la variació del preu de les terres, però ara apareix una figura nova: l' obrer .

Figura 5. Llei universal de la conducta econòmica de David Ricardo

L'**obrer** és el **venedor de la força de treball** (a canvi d'un **salari**): l'únic que pot oferir a un mercat de treball regit per les **lleis de l'oferta i la demanda**. El salari, però, no és suficient per cobrir les

seves necessitats ni permetre-li dur una vida digna. És el **mínim** perquè ell i la seva família pugui **subsistir**... però no tota:

Allò que l'obrer guanya és, en el millor dels casos, allò necessari perquè **de quatre fills, se li'n morin dos** de malnutrició.²⁵

El treball s'especialitza: hi ha una millora tècnica del treball.

Curt termini	Llarg termini
La persona treballadora competeix amb d' altres .	Es redueixen a força de tracció , animal.
Competeix amb les màquines .	Se les encadena a una màquina o queden substituïdes per una màquina.

Figura 6. Competència de l'obrer a curt i llarg termini

Els *luddites* van intentar revertir l'avenç de les màquines destruint-les. **Hi ha una dependència absoluta del treballador respecte del capitalista**. No hi ha escapatòria per l'obrer, es facin els canvis que es facin:

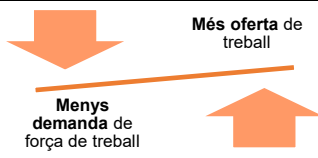
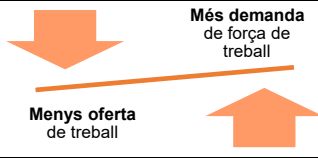
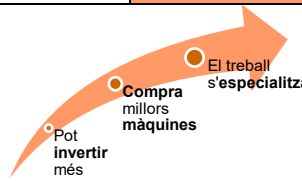
Recessió econòmica		
	L'obrer ha de vendre's barat o ser expulsat de la roda de treball.	
	Condueix a la:	Misèria progressiva
Bonança econòmica		
	La força de treball es ven més cara i els salaris augmenten...	
	Si <i>aconsegueix augmentar el seu salari</i> , la persona treballadora es veurà dominada per la cobdícia i voldrà assemblar-se tant com pugui a la capitalista i adquirir més .	
	Per adquirir més , treballa més . Això fa que tingui menys temps lliure i se li escurça la vida .	
	Condueix a la:	Misèria complicada
Concentració de capital		
	La persona treballadora competeix i queda lligada a una màquina.	
	O se li assigna una tasca molt especialitzada , unilateral i repetitiva .	
	<i>Es torna a la recessió econòmica...</i>	
	Condueix a la:	Misèria estacionària

Figura 7. Els moviments del mercat laboral

²⁵ Karl Marx, *Manuscrits d'economia i filosofia* (1844), *Primer manuscrit*, Salari, p. 73.

L'**estratègia de la capitalista** sempre serà intentar fixar el **salari a la baixa**, per tal de maximitzar el seu guany sigui quin sigui el resultat imprevisible de l'obtenció de matèries primes.

La **Teoria Marxiana** (del propi Marx, a diferència del marxista) de l'**Alienació** es pot llegir com a una *fenomenologia* de l'**alienació** de diferents processos simultanis.

Processos simultanis de l'alienació	Producció d'un objecte que a l'obrer li és estrany .
	L'obrer està encadenat a la producció , subsistint només com a subjecte físic .
	Treball com a activitat alienant (<i>alienació activa</i>).
	Producció per al gaudi d'un altre .
	<i>Alienació de la Humanitat</i> com a gènere .

Figura 8. Processos simultanis de l'alienació

Marx va definir el **poder** com a una **relació de dominació** lligada a la **possessió dels mitjans productius**.

L'Economia Política oculta l'alienació essencial del treball perquè no considera l'alienació essencial del treball perquè no considera la relació immediata entre el treballador (el treball) i la producció.

Certament el **treball** produeix **meravelles** pels **rics**, però produeix **privacions** pel **treballador**.²⁶

La **propietat privada** és el **producte del treball alienat**.

El **treballador** posa la seva **vida** en l'objecte, però a partir d'aleshores ja **no li pertany** a ell, sinó a l'**objecte**.²⁷

Per tant, si **el producte del treball és l'alienació**, la producció mateixa ha de ser l'alienació activa, l'alienació de l'activitat; l'activitat de l'alienació.²⁸

D'això resulta que l'home (el **treballador**) només se sent **lliure** en les seves **funcions animals**, en menjar, beure, engendrar, i tota la resta en allò que concerneix l'habitació i la vestimenta, i en canvi en les seves funcions humanes se sent animal. **Allò animal es converteix en allò humà i allò humà en allò animal**.²⁹

Marx va plantejar el *Manifest* (només en va publicar el primer tom amb vida, el 1848) com a una mena de **catecisme**, seguint la moda de l'època. Hi incloïa un **projecte d'emancipació política**.

Materialisme dialèctic	Concepció progressiva de la història (<i>evolució pel perfeccionament dels mitjans de producció</i>).
	Concepció dinàmica de la història (<i>papel productiu del conflicte i l'antagonisme</i>).
Poder polític	Com a poder organitzat d'una classe per sotmetre'n una altra.
Proletariat	Com a classe revolucionària .

Figura 9. Projecte d'emancipació política de Marx al Manifest (1848)

Marx és considerat un dels **Mestres de la Sospita**, un terme encunyat per **Paul Ricoeur**.

²⁶ Karl Marx, *Manuscrits d'economia i filosofia* (1844), *Primer manuscrit*, El treball alienat, p. 137.

²⁷ Karl Marx, *Manuscrits d'economia i filosofia* (1844), *Primer manuscrit*, El treball alienat, p. 136.

²⁸ Karl Marx, *Manuscrits d'economia i filosofia* (1844), *Primer manuscrit*, El treball alienat, p. 138.

²⁹ Karl Marx, *Manuscrits d'economia i filosofia* (1844), *Primer manuscrit*, El treball alienat, p. 139.

El filòsof contemporani troba a **Freud** en els mateixos paratges que a **Nietzsche** i a **Marx**; els tres s'erigeixen davant d'ell com als **protagonistes de la sospita**, els qui arrenquen les màscares. Ha nascut un problema nou: el de **la mentida de la consciència**, el de la consciència com a mentida; aquest problema no pot figurar com un problema particular enmig d'altres, perquè **allò que és posat en qüestió** de manera general i radical, és allò que se'ns apareix, a nosaltres, bons fenomenòlegs, com el camp, el fonament, com l'**origen mateix de tota significació**; em refereixo a la consciència. [...] És en aquesta actitud de **sospita sobre la pretensió de la consciència de conèixer-se** a si mateixa des del començament, que un filòsof pot instal·lar-se entre els psiquiatres i els psicoanalistes.³⁰

2.2 Friedrich Engels

Friedrich Engels (1820-1895) fou fill del **propietari** d'una gran fàbrica tèxtil a Manchester, al cor de la **Revolució Industrial**; però va tenir una crisi de fe i es va **distanciar** del pare. Va conèixer a **Marx**: ambdós van quedar molt impressionats l'un de l'altre. **Engels** tornà a Manchester i es va fer **càrrec de les empreses** familiars. Arribaria a fer de **mecenes** de **Marx** (perquè publicàs el primer tom d'*El capital* el 1848); de la seva col·laboració en sorgiria una de les seves obres principals: *La sagrada família* (1845). Es diu que va dur a **Marx** a concebre la **dialèctica històrica** en termes de **conflicte de classes**. Va estar molt de temps convivint sense casar-se amb **Mary Banks**, una dona de classe obrera irlandesa. No se sap per què no es van casar. **Banks** va morir relativament jove i **Engels** s'acabaria casant amb la germana petita d'ella.

A partir de 1869 es va dedicar a la **política**: fou dirigent polític de la *Primera Internacional* (1864) i de la *Segona Internacional* (1889). Quan va **morir Marx**, el 1884, **Engels** es va fer **càrrec** dels seus manuscrits per publicar-los: va completar els toms segon i tercer d'*El capital*. **Engels** moriria el 1895.

Algunes de les seves **obres principals** són:

1. *Apunts per a una crítica de l'economia política* (1843)
2. *La sagrada família* (1845), amb **Marx**.
3. *La condició de la classe obrera a Anglaterra* (1845)
4. *La ideologia alemanya* (1846, publicat **pòstumament** a **Marx** el 1932), amb **Marx**.
5. *Manifest Comunista* (1848), amb **Marx**.
6. *Les guerres camperoles a Alemanya* (1850)
7. *La Guerra Civil als Estats Units* (1861), amb **Marx**.
8. *Contribució al problema de la vivenda* (1872-1873)
9. *De l'autoritat* (1872-1873)

³⁰ Paul Ricoeur, *Hermenèutica i psicoanàlisi* (1975), p. 5-6.

10. *De la naturalesa* (1873-1883)
11. *La revolució de la ciència del Sr. Eugen Dühring*, conegut com a *Anti-Dühring* (1878)
12. *Del socialisme utòpic al socialisme científic* (1880)
13. *L'origen de la família, la propietat privada i l'Estat* (1884), **article** a *La Nova Gasetà*.
14. *Ludwig Feuerbach i el final de la filosofia clàssica alemanya* (1888), **article** a *La Nova Gasetà*.

La qüestió de la **família** i l'**Estat** apareix des de **Plató** fins a **Hegel**. Al segle XIX, les **noves ciències socials** propicien l'estudi de la família: *la sociologia, l'antropologia, la psicologia*... Els **comunistes**, a *Manifest Comunista* (1848), **denuncien la supressió de la família**. **Marx** ja havia elaborat aquesta tesi anys enrere, abans no la comença a defensar **Engels**.

2.2.3 Anàlisi de text i comentari

Friedrich Engels, *L'origen de la família, la propietat privada i l'Estat* (1884)

La reflexió literària d'**Engels** és una de tres grans **obres antropològiques**; la de **Johann Jakob Bachofen** (*El dret matern*, 1861) i la de **Lewis Henry Morgan** (*La societat primitiva*, 1877) són les altres. Tracen un esquema tripartit de l'evolució de la família. **Engels** no el qüestiona.

Salvatgisme	Orígens de la humanitat fins a l'ús de l' arc i la fletxa per la caça.	
	Tipus de família	Hi ha matrimoni grupal , <i>hetairisme</i> .
		Hi ha poligàmia , <i>poliàndria</i> .
		Es permet la reproducció sense límits , incloent l'incest.
		Es força a les dones a entregar-se a qui ho vulgui, encara que elles no.
Barbàrie	Ceràmica, domesticació d'animals i agricultura .	
	Tipus de família	Hi ha matrimoni sindiàsmic .
		Es prohibeix l'incest.
		La convivència entre cònjuges és dissoluble .
		Bachofen afirma que la monogàmia va ser forçada per les dones , per lliurar-se d'unes pràctiques horribles.
Civilització	Indústria, progrés i arts.	
	Tipus de família	Hi ha matrimoni monògam .
		Prolifera l' adulteri i la prostitució .
		Les dones perden l'accés a la propietat privada i drets . Queden encadenades al matrimoni, malgrat la promiscuitat dels homes .

Figura 10. Esquema tripartit de l'evolució de la família (Bachofen-Morgan-Engels)

Bachofen considera que el **pas** entre el **salvatgisme** i la **barbàrie** hi ha el la transició del dret de **transmissió materna** del nom i els drets (*perquè no hi ha manera que saber la paternitat dels fills*) al dret de **transmissió paterna**. Aquesta afirmació ha sigut fortament **criticada** per totes les **feministes**.

El **derrocament del dret matern** fou *la gran derrota història del sexe femení a tot el món*. L'home va empunyar també les regnes de la casa; la dona es va veure degradada, convertida en servidora, en l'**esclava de la luxúria de l'home**, en un simple instrument de **reproducció**.³¹

El pas a la barbàrie fou la gran derrota històrica femenina: inaugura la **dominació dels homes**.

Famulus vol dir **esclau** domèstic, i *família* és el **conjunt** dels esclaus pertinents al mateix home.³²

Quan la **revolució (comunista)** s'avingui, diu **Engels**, lluny d'acabar amb tal configuració familiar (*mortalment avorrida, la felicitat conjugal*), se **solidificarà la monogàmia**: que, *cal recordar*, era *desitjada* per les dones. Les dones ja **no s'hauran de prostituir** per sobreviure. La **monogàmia real** (*la promiscuïtat dels homes també s'aturarà*) s'instaurarà i serà possible la **llibertat** per les dones. Se **socialitzarà la llar**, l'**educació** de la canalla: el matrimoni estarà basat en la **passió**.

Això es veure quan hagi crescut una nova generació; una **nova generació d'homes** que mai s'hagin trobat en el cas de **comprar** a costa de diners, ni amb l'ajuda de cap altra **força social**, l'**entrega d'una dona**; i una **generació de dones** que mai s'hagin en el cas d'entregar-se a un home en virtut d'altres consideracions que un **amor real**, ni de defugir entregar-se a un amant per **por de les conseqüències econòmiques** que això li pugui causar.³³

Engels no creu que aquest sigui l'**últim estadi** de la família. Deixa la porta oberta a un **futur que no pot albirar**, ara per ara.

Si en un avenir llunyà, la **família monogàmica** no arribés a **satisfer** les exigències de la societat, és **impossible predir** de quina naturalesa seria la que la succeís.³⁴

2.2.4 El llegat

Charlotte Perkins Gilman (1860-1935) fou una feminista socialista que opinà que l'emancipació de les dones era **impossible sense una emancipació econòmica**.

A poc a poc **anem construint un tipus de família més noble**, una unió de dues persones, basada en l'**amor** i reconeguda per la **lleï**, que se sustenta per la seva **felicitat** i la seva **funcionalitat**. En l'actualitat, ens acostem cada vegada més a la tendresa i la perdurabilitat de l'amor, de l'amor gran, pur i estable, i de l'**amistat** i companyonia **entre iguals** que ens ofereix més felicitat en el matrimoni de la que hem conegut fins al moment.³⁵

És la **primera** persona que escriurà el concepte d'**androcentrisme** en un sentit **crític**: per fer una crítica de la **cultura**, des de l'Estat, la guerra, la literatura... i la família. Parla de la família **burguesa** com la *família-propietat*, una **forma androcèntrica de relació familiar**. Com **Engels, Perkins Gilman** confia que a mesura que el món s'encamini a una **democràcia econòmica** que elimini les diferències, aquesta *família-propietat* també es dissoldrà i apareixerà l'**amor-amistat**. **Perkins Gilman** proposa la **maternitat cooperativa**: una institució on les dones no estarien obligades a

³¹ Friedrich Engels, *L'origen de la família, la propietat privada i l'Estat* (1884), 2. *La família*, p. 120.

³² Friedrich Engels, *L'origen de la família, la propietat privada i l'Estat* (1884), 2. *La família*, p. 121.

³³ Friedrich Engels, *L'origen de la família, la propietat privada i l'Estat* (1884), 2. *La família*, p. 157-158.

³⁴ Friedrich Engels, *L'origen de la família, la propietat privada i l'Estat* (1884), 2. *La família*, p. 159.

³⁵ Charlotte Perkins Gilman, *El món de l'home o la nostra cultura androcèntrica* (1911), p. ???.

fer de mares en solitari. Argumenta que **no** poden criar els futurs ciutadans si elles mateixes són criatures clausurades. **El capitalisme és incompatible amb la criança.**

També proposava que **les cases no tinguessin cuina**. Des d'un punt de vista **econòmic**, és un model **deficitari**: *cada edifici té una multiplicitat de cuines enorme*. Això és una despesa d'energia i de temps molt gran per les dones. Proposa que hi hagi **torns**, propiciant que les dones puguin **treballar**, fer de **mares**, **militar**...

A **Engels** se li ha **criticat** que aquesta conclusió de l'**autèntica monogàmia**, *la parella lliure*, és **poc ambiciosa**. Entre d'altres, hi ha el fet que **mai** se li passa pel cap que les unions no puguin ser **d'altra manera** que un **home** i una **dona**. Però sí que ha jugat un paper en debats posteriors.

S'ha **criticat** contundentment l'**esquema tripartit de l'evolució de la família**. L'argument de la crítica rau en la troballa d'una gran multiplicitat d'**icones femenines** prehistòriques (*les Venus*). Per tant, és molt possible que hi hagi hagut més d'una **civilització matriarcal** en qualsevol punt de la història de la humanitat (*i encara n'hi ha*). A *El patriarcat*, **Angela Saini** recupera aquestes qüestions. Gràcies a **proves d'ADN** s'està trobant que esquelets inicialment assumits homes (*guerrers, líders...*) foren realment dones. No hi ha cap prova, de fet, que al Paleolític hi hagués en absolut divisió de treball per gèneres.

Hi ha un moviment, també, d'**abolició de la família**.

2.3 Simone Weil: les causes de la llibertat i l'opressió social

Simone Weil va néixer a 1909 a **París**, al si d'una família jueva. El seu germà va ser un dels **matemàtics** més importants de la seva època. Mostrà des de petita un **molt acusat sentit de justícia social**. Estudià **filosofia** a la prestigiosíssima **École Normale Supérieure**, amb la nota d'admissió més alta. La segona fou **Simone de Beauvoir**: es van creuar un cop i parlaren sobre una qüestió a la Xina; **de Beauvoir** li va semblar massa privilegiada (*com es nota que no has passat mai gana...*, una resposta que va impressionar a **de Beauvoir**, si bé mai van congeniar).

Es va graduar i va esdevenir professora de filosofia a institucions educatives per a noies. Però no parava de barallar-se amb les institucions sobre els mètodes emprats. Als vint-i-cinc anys va **abandonar la docència** per treballar a la fàbrica *Renault* i **comprendre millor la classe obrera**. Sembla que era bastant sapastra, però va ser una experiència que la va marcar. Al llarg de tota la vida va menjar poc, perquè considerava **immoral menjar més del que d'altres podien**.

Esdevingué **milliciana** a la **Guerra Civil Espanyola**, però hi dura poquíssim: la van **ferir** al front d'Aragó. Això va reafirmar el seu **pacifisme**. En aquella època va tenir una mena de **despertar místic**, tot i que sempre havia tingut una certa tendència vers l'espiritualitat: tornar als bàsics del cristianisme. El 1939, ser jueva a París no era una gran idea i va **fugir** a Estats Units. S'hi va estar molt poc de temps: retornà per unir-se a la **Resistència francesa** (*des del Regne Unit*).

A la seva feblesa **física** i malnodrida se li sumà **tuberculosi** i morí el 1943, a Ashford (Anglaterra).

Les seves **obres** són totes **pòstumes**:

1. *Sobre la ciència* (1929-1942)
2. *Reflexions sobre la guerra* (1933)
3. *Lliçons de filosofia* (1933-1934)
4. *Reflexions sobre les causes de la llibertat i l'opressió política* (1934)
5. *La condició obrera* (1937)
6. *Notes sobre la supressió dels partits polítics* (1940)
7. *Pensaments sense ordre sobre l'amor de Déu* (1940-1943)

2.2.3 Anàlisi de text i comentari

Simone Weil, *Reflexions sobre les causes de la llibertat i de l'opressió política* (1934).

És un **text molt breu d'intuïcions** (*no sempre justificades*) sobre l'opressió. **Albert Camus**, un dels seus editors pòstums, va compilar notes de **Weil**, fent que componguessin cinc parts:

1	2	3	4	5
Crítiques al marxisme	Anàlisi de l'opressió	Esbós teòric d'una societat lliure	Esbós de la vida social contemporània	Conclusió

Figura 11. Compartimentació de les notes de Weil per Camus

Hi impera un **marcat pessimisme** sobre la seva societat **contemporània**: els **1930s**. Hi ha hagut un ascens de **moviments autoritaris** i nacionalistes, esperances **frustrades** en la **democràcia** i el **pacifisme**, el treball **alienat** ja es considera un privilegi...

La generació la vida dels quals és únicament l'**espera febril** del món vegeta, a tot el món, amb consciència de **no tenir cap futur**, que no hi ha lloc per ella al nostre univers. Per la resta, encara que aquest **mal és més agut pels joves**, és avui **comú a tota la humanitat**. Vivim una època privada de futur. L'**espera** del que vindrà **no és esperança**, sinó **angoixa**.³⁶

La **crítica** que fa **Weil** a **Marx** és pràcticament un **Marx contra Marx**: tal és la seva coincidència ideològica. **Weil** pregunta **per què, si el diagnòstic de Marx era encertat, ha fracassat la revolució?** Hi ha diversos punts que la **preocupen del marxisme**:

Contradiccions	Excessiva esperança en la resolució adaptativa de les contradiccions històriques.
	Massa Hegel , massa Lamarck .
Abolició	L'abolició de la propietat privada no acaba amb l' opressió social .
Ciència	El socialisme científic és el monopoli dels intel·lectuals .
Treball	El treball és l' origen de l'opressió i no el seu producte.
	L' especialització i la maquinització ha dut a la competència, no al rendiment ni l'oci.

Figura 12. Punts del marxisme que preocupen a Weil

³⁶ Simone Weil, *Reflexions sobre les causes de la llibertat i de l'opressió política* (1934), *Anàlisi de l'opressió*, p. 24.

No posa en **dubte** la **correcció** del diagnòstic de **Marx**: *les característiques del treball alienant*. Però **Weil** és part d'un conjunt de pensadores d'esquerres que estan profundament **decebudes** amb el que ha passat a **Rússia**.

Poder polític	
No és un reflex superestructural de les relacions de producció .	
Relacions de producció	El mitjà per mantenir un cert poder polític .

Figura 13. Poder polític segons Weil

La **lleï de la competència** alimenta el **poder polític**. Potser, cal **invertir l'ordre**: *el poder polític no és un reflex de les relacions de producció; aquestes són l'instrument de cada era per alimentar les relacions de poder, que són eminentment polítiques*. Per tant, l'anàlisi de **Weil** de l'**opressió** (el seu autèntic materialisme històric, una relectura marxista) es caracteritza per:

Autèntic materialisme històric de Weil	
Inversió	La relació entre forces productives i poder és inversa a la que creien Marx i Engels .
Treball	La progressiva emancipació de la naturalesa i la producció d'un petit excedent condueix a l' especialització del treball.
Divisió	Hi ha una divisió entre els que manen i els que executen .
Motor	L'autèntic motor històric no és la lluita de classes, sinó la lluita pel poder .

Figura 14. Autèntic materialisme històric de Weil

Algunes **curiositats** sobre el *mecanisme de l'opressió*:

Curiositats del mecanisme d'opressió de Weil	
Lluita	La lluita pel poder és alhora constructora i destructora .
Institució	El poder instituït es fa més opressiu quan està a punt de sucumbir .
Progrés	Com més progrés tècnic , més opressió social .
Victòria	No hi ha trencament històric, sinó continuitat ; la victòria consagra forces que ja eren decisives en la vida col·lectiva abans de la lluita.

Figura 15. Curiositats del mecanisme d'opressió de Weil

Weil es pregunta si **existeixen**, o *poden existir*, societats **no opressives**. En cas que poguessin, però, *com haurien de ser?* Potser una **societat sense excedent**, com la primitiva; o potser una **societat** el més **igualitària** possible... **Weil** defensa que cal **perseguir una utopia**: *no per assolir una llibertat perfecta, sinó una llibertat menys imperfecta*.

Hi ha també un **enaltiment del treball manual**, que és un mode de producció amb la **presència constant de l'esperit**.

[U]na **societat** on tota la vida material tinguéssim com a condició necessària i suficient el que cadascun **exerceixi la seva raó** podria ser totalment **transparent** per tots els **esperits**.³⁷

³⁷ Simone Weil, *Reflexions sobre les causes de la llibertat i de l'opressió política* (1934), *Esbós teòric d'una societat lliure*.

Weil proposa que la **cultura** i la **formació** per a l'existència estigui regulada per la **cooperació**; defensa l'**individualisme** i la vida de l'**esperit**.

2.2.4 El llegat

Weil és una autora que ha sigut **molt llegida pòstumament**: té **herència**, però **no testament**. No tenia tradició, no estava col·laborant amb cap escola del moment. Costa molt trobar quins possibles pensadors la seguien.

Karl Schmitt	La relació entre la política i la guerra n'era remissent.
	<i>Tot i que Schmitt cau mort abans d'admetre reconèixer una dona...</i>
Jacques Ellul	Autor d'una de les poques crítiques a la tècnica .
	Tenia la mateixa combinació estranya: profundament anarquista i cristià .
Edith Stain	Lectura més mística .
Maria Zambrano	
Hannah Arendt	Accent a la política .
	Línia entra la violència i la política .
	El poder és potència , capacitat, acció concertada .
Mary Parker Follet	Distinció entre el poder sobre i el poder transformatiu .

Figura 16. Autors que Weil pot haver influenciat

Professora: Núria Sara Miras Boronat (nsmiras@ub.edu)

3.1 Contextualització històrica i política del racisme

James Walvin, *Breu història de l'esclavitud*.

Bell Books, *És que no soc dona?*

Veritat del Sud.

Angela Davis, *Dones, raça i classe*.

Fins el 1860, **dotze milions** d'africans són transportats en vaixell travessant l'Atlàntic. D'aquests, en sobreviuen **deu i mig** milions. Els **esclaus** treballen en **plantacions**, sota amenaça de càstigs físics brutals (*homes i dones*) i violència sexual (*dones*). L'**esclavitud** (*com la Shoah*) desafia tota reconstrucció històrica i humana. Ha permès a Occident assolir el **domini econòmic** indiscutible: *el domini que segueix tenint avui dia es deu a aquest passat*.

Hi ha intents d'**amotinament** i de sortir d'aquesta situació des del primer moment. Hi ha una **resistència organitzada**: des de la literatura abolicionista a la revolta de **Nat Turner** (1831), que condueix a una **repressió brutal**. Hi ha dues **esmenes**: *elecció entre sufragisme o mort* (p. 43).

1831	Revolta de Nat Turner	
1848	Convenció de Seneca Falls	
1861	Guerra Civil Americana	
1865	13a esmena	1865, rat. 1868
1868	14a esmena	
	Jim Crow Laws: segregació racial (<i>separate but equal</i>)	
	Neix W. E. B. DuBois	
1870-1890s	Gilded Age	
1890s-1920s	Progressive Era	
	<i>The Souls of Black Folk</i>	1903
	1GM	1914
	Sufragi femení	1919-1920

Figura 1. Cronologia

És Abraham Lincoln qui acaba abolint l'esclavitud després de la Guerra Civil Americana; la segueix la **Reconstrucció**, on Estats Units es recupera de la guerra i es fa aparent que la qüestió de la **raça no s'ha solucionat**. Entre d'altres, veu la creació del Ku Klux Klan.

Olympe de Gouges, **Mary Wollstonecraft** i **Harriet Beecher Stowe** (autora de *La cabana de l'oncle Tom* de 1852), la tieta-àvia de la **Charlotte Perkins Gilman**, són algunes de les autores que aconseguiren que **les dones benestants es bolquín** en aquesta lluita. **Fredrick Douglass** és un autor d'una generació anterior, un **esclau alliberat** que narra les seves vivències com a esclau a *Vida d'un esclau americà explicada per ell mateix* (1845) i *He d'argumentar l'absurditat de l'esclavitud?* (1855).

3.2 W. E. B. Du Bois: les dues ànimes del poble negre

William Edward Brughardt Du Bois va néixer a 1868 a **Great Barrington** (Massachusetts). El pare abandonà la mare quan és molt petit i, que se sàpiga, mai va tornar a tenir-hi contacte. Fou l'**únic alumne negre** de l'institut i, com a fill d'una família monoparental, va haver de compaginar estudis i feina. Tot i que volia anar a Harvard, per estudiar **filosofia**, finalment estudià a **Fisk**, una **universitat negra d'elit**. Un cop graduat, es va passar a **Harvard** a estudiar amb **William James**, *el seu gran heroi*. Va ser el **primer estudiant negre a doctorar-s'hi** el 1895, amb una tesi sobre filosofia i esclavitud.

Es va passar a la **sociologia** després d'una breu estada a Berlín, on va conèixer a **Max Weber**. Va publicar l'estudi *The Philadelphia Negro* (1899) sobre les **condicions de vida dels negres** a Amèrica: *per què hi ha índex tan alts de criminalitat i addiccions...* Es va implicar en la National Association for the Advancement of Coloured People (**NAACP**) fins el 1934: una associació on hi participaven homes i dones, blancs i negres, que volien acabar amb la segregació. Entre els autors blancs que s'hi van unir hi ha **Jane Addams** i **John Dewey**. Va organitzar la **Primera Conferència Pen-Africana a París** el 1919.

Es casà amb **Shirley Graham**, una activista i compositora amb qui es coneixien des que eren adolescents, el 1951. Es va traslladar a **Ghana**, on morí el 1963 després d'haver-ne esdevingut ciutadà: el dia que **Martin Luther King Jr.** pronuncià a Washington D.C. el famós discurs *I have a dream*.

Les seves **obres principals** són:

1. *The Philadelphia Negro* (1899)
2. *The Souls of Black Folk* (1903)
3. *John Brown* (1909)
4. *Quest of the Silver Fleece* (1911)
5. *Darkwater: Voice from within the Veil* (1920)
6. *The Gift of the Black Folk: The Negroes in the Making of America* (1924)
7. *Dark Princess: A Romance* (1928)
8. *Black Folk, Then and Now* (1939)

9. *In Battle for Peace* (1952)
10. *Black Flame* (trilogia, 1957-1961)
11. *The Autobiography of W.E.B. Du Bois* (publicat pòstumament, 1968)

És prevalent en la seva obra la qüestió **racial** i del **Vel** (*allò que impedeix que es vegi la ferida profunda entre la població negra i blanca*). Hi ha **assaig**, **poesia** i **novel·les**.

3.2.1 Du Bois com a filòsof pragmatista

Hi ha un **mite fundacional** del pragmatisme: que s'inicià amb **dos textos del Club Metafísic**, que incloïa **Charles S. Pierce**, **John Dewey**, **William James** i **G. H. Mead**. Es va fundar a la universitat de **Massachussets**.

Charles Sanders Pierce	<i>The Fixation of Believe</i> (1877).
	<i>How to Make Our Ideas Clear</i> (1878).

Figura 2. Presumptes textos fundacionals del pragmatisme

S'anomenaven a si mateixos els **nous fills de Hume**; també **empiristes radicals** i **fills de Kant**, de qui agafaren el concepte **pragmatisme** (*de l'antropologia en sentit pragmàtic*) i la prioritat de la **raó pràctica**. També van adoptar la **filosofia evolutiva** de **Charles Darwin**, molts a través del príncep **Piotr Alekséyevich Kropotkin**.

Idea subjacent del pragmatisme
La filosofia ha de ser científicament i social responsable , ja no pot seguir ignorant allò que fa la ciència.

Figura 3. Idea subjacent del pragmatisme

Era un moviment profundament **anti-dualista** i **anti-cartesià**. Entre fenomenologia i pragmatisme hi ha una **complicitat** molt original. Era **naturalista**, **pluralista**, **experimental**, **pacifista** (*contrari al realisme polític que proliferava a Europa*).

El pragmatisme és una filosofia que insisteix en la relació de la **teoria** amb la **praxis**; és una filosofia que pren com a punt de partida de la reflexió la continuïtat entre l'experiència i la naturalesa, tal continuïtat es revela com a resultat de l'acció orientada. L'experiència és la transacció constant de l'organisme amb l'ambient; dit d'una altra manera, ambdós, **subjecte** i **objecte**, es constitueixen com a tals en el procés [...].

Respecta l'**ètica pragmatista**, aquesta és **naturalista**, **pluralista**, **evolucionista** i **experimental**. Reflexiona sobre les motivacions que influeixen als sistemes ètics, examina el procés evolutiu pel qual els valors de l'individu es van diferenciant dels de la societat; situa els judicis morals al si de situacions problemàtiques són irreductiblement individuals i socials, i proposa com a cridar últim de decisió el **valor de la vida** i el seu **creixement**.³⁸

³⁸ Charlene Haddock Seigried, *Pragmatisme i feminisme: tornant a teixir la tela social* (1996).

3.2.2 Anàlisi del text i comentari

W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903).

És un text que s'encavalca entre **diversos gèneres narratius** al llarg dels seus **catorze capítols**: és testimonial, **autobiogràfic** (*viatges en trens Jim Crow, la mort del primogènit...*); també sobre el **Cinturó Negre** (*una àrea molt empobrida on vivia la població negra*) i sobre l'**espiritualitat negra**. Hi dedica passatges contra gent **polèmica**; també a l'**educació** i la **política**. Una de les persones criticades és **Booker T. Washington**, un assimilacionista que defensa que el moviment va massa ràpid, que cal mantenir un perfil baix.

Té **banda sonora**: inclou **poesia** d'autors escollits, com ara **Lord Byron**, **Alfred Tennyson**, **Elizabeth Barry Browning**, i fragments d'**espiritualitats negres**.

«Oh, **aigua**, veu del meu cor, no ploris a la sorra
tota la nit plores amb un plor trist,
em costa, escoltant, i no atenyo a entendre
la veu del meu cor al meu pit o la veu del mar,
oh, aigua, que implores descans, és a mi, és a mi?
Durant tota la nit l'aigua m'està plorant.

»Aigua inquieta, mai hi haurà descans,
Fins que l'última lluna s'esvaeixi
i cessi l'última marea,
i el foc del fi comenci a cremar a occident;
tota la vida ha plorat, implorant en va,
com l'aigua tota la nit està plorant-me»³⁹

Al **capítol 2** s'hi inclou una **revisió** de la història de la **Reconstrucció**: *és una història de lluita i ferides per als supervivents*. Ja no hi ha esclavitud, però no s'ha donat l'emancipació. Es troba en un present de **criminalitat** i **anarquia**: el problema del segle XX serà la **barrera de color** o el **Vel**. La metàfora surt diverses vegades: *el Vel és una separació existent però intangible, subtil*.

He vist una terra feliç, on el sol brilla i els nens canten i els turons van desapareixent, successius, com dones apassionades i lascives amb els fruits de la collita. I allà, al camí real, s'asseia, s'asseu, una **figura encorbada coberta amb un vel**, davant de la qual s'apressen els passos del viatger. A l'aire viciat s'arrauleix la **por**. El pensament de tres segles ha aconseguit **aixecar i treure el vel** d'aquest cor humà encorbat, obedient. Ara **contemplem un segle nou** pel deure i l'heroïtat! **El problema del segle XX és el problema de la barrera de color**.⁴⁰

Hi ha una crítica a la discriminació i la hipocresia del Nord, i a l'**assimilacionisme** d'alguns líders del Sud (*que compara amb els jueus de l'Edat Mitjana: els va sortir bé?*). Critica la **usurpació de drets civils**, l'estatus d'**inferioritat civil**, l'accés desigual a l'**educació**.

³⁹ W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), *De les nostres lluites espirituals*, p. 11. Fragment de l'espiritual negre *Nobody knows the trouble I've seen* d'Arthur Symons (1865-1945), poeta i crític anglès.

⁴⁰ W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), *De l'alba de la llibertat*, p. 45.

La naturalesa política del problema és la **tributació sense representació**: *la llei del dominador*.

La tributació sense representació és la norma de la seva vida política. I el resultat de tot això és, i per naturalesa ha hagut de ser l'**anarquia** i la **criminalitat**.⁴¹

Tracta de la ferida psicològica del racisme i presenta un **nou humanisme**.

Entre l'altre món i jo sempre s'alça una pregunta sense formular: alguns no la plantegen per delicadesa; d'altres, per la dificultat d'enunciar-la adequadament. **A tots sembla importunar-los**, tanmateix. Se m'apropen dubitatius, em miren amb curiositat o compassió, i després, en lloc de preguntar-me directament: **Què se sent quan s'és un problema?**, diuen *Conec un home de color al meu poble que és una excel·lent persona*; o: *Vaig combatre a Mechanicsville*; o: *No li fan bullir la sang totes aquelles atrocitats que cometen al Sud?* [...] A la verdadera pregunta: **Què se sent quan s'és el problema?**, **rarament responc**.⁴²

Du Bois explica el **descobriment del racisme** a la **infantesa**. Reitera la **dobla consciència** que és inherent en el **Vel** i la **línia de color**. Aquest és el *passatge central* del capítol: l'exposició constant a aquest tipus de plantejament, on els blancs són el problema (*la seva falta d'adhesió a la nova realitat que ja no hauria de discriminar la gent pel color de la seva pell...*) però tot diu als negres que ho són ells, fent que acabin pensant en si mateixos com al problema. **Du Bois** vol mantenir la **dualitat Àfrica-Amèrica** sense blanquejar-se **ni diluir-se**. Se sent americà, però el color de la seva pell fa que la meitat del país el miri com si fos un estrany: això el fa un **cos amb dues ànimes**, l'americana i la negra.

[E]l negre és una mena de sèptim fill, **nascut amb un vel** i dotat d'una **segona visió** en aquest món americà: un món que no li atribueix una verdadera consciència personal, sinó que només li permet **veure's a si mateix a través del que li revela l'altre món**. És una sensació peculiar, aquesta **dobla consciència**, aquesta sensació de mirar-se sempre a un mateix **a través dels ulls d'altres**, de mesurar la pròpia ànima amb el barem d'un món que observa amb menyspreu jovial i amb llàstima.⁴³

El capítol presenta el **fracàs de la Reconstrucció** americana: del **Ku Klux Klan** a la **segregació** i el **problema negre**.

El poder del **sufragi** el necessitem com a mera **defensa pròpia**; sinó, què ens haurà de **salvar** d'una **segona esclavitud**?⁴⁴

La solució que proposa és un **horitzó de la realització negra** en un **futur humà**, seguint l'esperit de la **Declaració de la Independència**.

Treball, cultura, llibertat, tot això ens fa falta, no per separat, sinó de manera conjunta, no successivament, sinó alhora, perquè es desenvolupin i recolzin mútuament i puguin per assolir aquest immens ideal que sorgeix davant del poble negre: l'**ideal de la fraternitat humana**, guanyada a través de l'ideal unificador de la raça; l'ideal de fomentar i desenvolupar els trets i

⁴¹ W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), *De l'alba de la llibertat*, p. 44.

⁴² W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), *De les nostres lluites espirituals*, p. 11-12.

⁴³ W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), *De les nostres lluites espirituals*, p. 13.

⁴⁴ W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), *De les nostres lluites espirituals*, p. 19.

talents del negre, **sense oposició ni menyspreu vers d'altres** races, sinó més aviat en conformitat amb els grans ideals de la República americana, perquè algun dia, sobre sòl nord-americà, **dues races** del món puguin **intercanviar-se aquestes característiques que els manquen lamentablement** a ambdues.⁴⁵

Al final del llibre afegeix una *idea addicional* que fins i tot a semblar **profètica**.

Oh, Déu lector, escolta el meu crit; no permetis que aquest llibre meu caigui en allò estèril del desert d'aquest món. Que brotin, gentil lector, de les seves fulles **pensaments vigorosos i accions sensates** per recollir la meravellosa collita. (**Que les orelles d'un poble culpable tremolin amb la veritat** i setanta milions d'homes anhelin la justícia que exalta les nacions, en aquest trist dia que la germandat humana no és més que una burla i una trampa). Essent així, que quan et sembli bé la raó infinita aclareixi el matí i aquestes marques tortes a la fràgil fulla no siguin en realitat.⁴⁶

3.2.3 El llegat de W.E.B. Du Bois

Al *Laudatio*, **Alexander Crummell** es plany de la mort de **Du Bois**:

I heus aquí **la tragèdia d'aquesta trista època**: no que els homes siguin pobres, ja que tots els homes poden arribar a conèixer la pobresa, no que tots els homes siguin malvats, perquè, al cap i a la fi, qui és realment bo?; no que els homes siguin ignorants, perquè què és la veritat? No, la tragèdia resideix en **que els homes coneguin tan poc dels homes**.

Un matí es va asseure a **contemplar el mar**. Somrigué i digué: "La porta té les frontisses oxidades." Aquella nit, quan despuntaven a les altures les estrelles, va arribar un **vent queixós de l'oest** que va entreobrir la porta, i aleshores **aquesta ànima que jo estimava va volar** com a una flama sobre els mars i en el seu lloc **es va asseure la Mort**.

M'agradaria saber on es troba actualment. M'encantaria saber si **en aquell confús món del més enllà**, mentre ell entrava suaument, d'algun tron descolorit **es va erigir un rei**—un jueu obscur i malferit **que coneixia bé els patiments dels condemnats de la Terra**—i va dir, apartant els talents exprimits: "Bravo!", mentre a dojo els llumeners de l'alba s'asseien a cantar la seva tonada.⁴⁷

Du Bois és condemnat a l'**ostracisme** de la comunitat americana i se'l **jutja** per activitats il·lícites durant el **maccarthisme**. Poc després, s'afilia al **Partit Comunista**. Emigra a **Ghana** per treballar en el projecte de l'*Enciclopèdia Africana* (seguint el model de la britànica, però afro-cèntrica). El projecte no es reprèn fins el 2005, amb **Anthony Appiah**. També se'n destaca la gran contribució per **recuperar la música i espiritualitat negra**.

Charles Wright Mills (1916-1962) i **Shannon Sullivan** han intentat invertir la pregunta de **Du Bois** i qüestionar *què se sent quan no s'és mai el problema*: l'**epistemologia de la ignorància blanca**. **Sullivan** parla de la **inconsciència del privilegi blanc** envers la raça i la classe.

⁴⁵ W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), *De les nostres lluites espirituals*, p. 20.

⁴⁶ W. E. B. Du Bois, *The Souls of Black Folk* (1903), p. 245.

⁴⁷ Alexander Crummell, *Laudatio*, p. 211.

3.3 Frantz Fanon: pell negra, màscares blanques

Aimé Césaire, *Discurs sobre el colonialisme* (1950).

Dietmar Rothermund, *The Routledge Companion to Decolonization* (2006).

Eric Hobsbawm, *Indústria i Imperi. Història de Gran Bretanya des de 1750 fins als nostres dies* (2016).

Contextualització històrica i política: la **colonització d'Àfrica**.

s. XVII-1763	Des de la primera expansió marítima fins a la Guerra dels Set Anys .
1763-1870s	Consolidació de la norma colonial .
1870s-1914	La fase imperialista més marcada.
1914-1945	Entre Guerres Mundials .
1947-1975	Postguerra i descolonització .

Figura 4. Fases de l'imperialisme europeu segons Rothermund

A la **Conferència de Berlín** (1884-1885) es mostra explícitament el procés de **colonització**:

1	Dret de possessió per ocupació .
2	Dret a un Hinterland .
3	Internacionalització de canals fluvials.
4	Formació del Congo amb sobirania belga.

Figura 5. Capitalisme expansionista i de l'imperi segons Hobsbawm

La colonització s'emprèn per fins d'**expansió econòmica** per part de diversos països **europeus**. Està justificada **políticament** i **simbòlica**.

Metalls, petroli	Cerca de matèries primeres .
Mercats	Establiment de nous mercats .
Productes	Dependència als productes de les colònies : <i>sucre, te, cacau, cafè...</i>
Nacionalisme	Nou nacionalisme, hegemonia i prestigi internacional .
Civilització	Divisió entre països civilitzats i primitius ; retrat de pobles no europeus com a <i>inferiors, indesitjables, dèbils, retardats o infantils</i> .

Figura 6. Capitalisme expansionista i de l'imperi segons Hobsbawm

3.3.1 Biografia

Frantz Fanon va néixer a Fort-de-France (Martinica, França) el 1925. Va estudiar al Lycée Victor-Shoelcher de Port Príncipe, on va ser alumne d'**Aimé Césaire**. Va formar-se en Medicina a Lyon, especialitzant-se en psiquiatria; després de presentar una tesi on pretenia estudiar la **negritud** des d'un punt de vista **clínic**, que va ser **rebutjada**, es va graduar amb una tesi sobre l'atàxia de Friedrich, una malaltia. Va ser deixeble del reusenc **Francesc de Tosquelles**.

Mentre era estudiant a la universitat sortia amb una altra alumna, **Michèle Weyer**, amb qui va tenir una filla il·legítima, **Mireille**. Però la família no el va voler com a gendre i no hi va poder ser per criar la filla. Va acabar casant-se amb **Marie-Josèphe (Josie) Dublé**, una dona blanca, el 1952. Va escriure extensament sobre els **matrimonis birracials**.

Va ser voluntari de la **Segona Guerra Mundial** a les Forces d'Alliberació Francesa; però un cop guanyada, va haver de veure les desfilades des del públic. Això va frustrar-lo molt. Va dirigir el **Departament de Psiquiatria** de l'Hospital Blida-Joinville a Argèlia. S'adherí al **FLN** i esdevingué editor d'*El Moujahid*. Fou nomenat **ambaixador** del govern provisional d'Argèlia a Ghana el 1960.

Li van diagnosticar leucèmia. Va viatjar a Maryland per tractar-s'hi; hi moriria el 1961.

Les seves **obres principals** són:

1. *L'œil se noie, Les Mains parallèles i La Conspiration* (tres obres de teatre inèdites escrites entre 1949 i 1950)
2. *Peau noire, masques blancs* (1952)
3. *L'An V de la révolution algérienne* (1959)
4. *Les Damnés de la Terre* (1961)
5. *Pour la révolution africaine* (publicat **pòstumament**, 1962)

3.3.2 Antecedents literaris i filosòfics: negritud parisenca i Orfeu Negre

L'**imperi** es construeix mitjançant recursos econòmics i narratius, textuais. **Fanon** forma part del que ha sigut denominat la **literatura post-colonial**, que sorgia tant com a discurs posterior al colonialisme, com en forma de crítica. Almenys al principi, busca una **nova nacionalitat literària**; però té un problema: la nova nació que està sorgint **no** té cap **tradició**, no té manera de connectar amb cap passat. A més, està feta a partir de les **divisions administratives** de la metròpoli, del colonitzador.

Négritude s'articula al voltant de la revista *L'Étudiant Noir* (1934) i l'editorial *Présence Africaine*. Són les **primeres publicacions en francès** d'expressions literàries poètiques de l'**experiència negra**. El principal nucli en són **León Damas** (Guaiana), **Aimé Césaire** (Martinica) i **Léopold Senghor** (Senegal).

Jean-Paul Sartre apadrina el moviment i escriu el pròleg *Orfeu Negre* a l'antologia de **Senghor** sobre l'epifania poètica de la negritud:

Però què esperàveu, en treure la mordassa que tancava aquelles boques negres? Que entonarien les vostres alabances?

Hi revisa el mite d'**Orfeu**, un músic i poeta que amb la seva música enamorà **Eurídice**. Al final, ella accepta casar-s'hi; poc després, però, una serp la mossega i mor. Desolat, **Orfeu** creua fins a l'Hades i negocia per recuperar l'ànima de la seva estimada. **Persèfone** hi accedeix, però li diu que **no pot mirar enrere** fins que no en surti. Mentre pujava, però, **Orfeu** intenta assegurar-se que **Eurídice** el segueix. I, quan ho fa, ella s'esvaeix per sempre. Devastat, no torna a mostrar interès per cap altra dona, tot i que les nimfes se li ofereixen. Al final, rebutjades, l'espedacen, matant-lo. **El negre és un Orfeu esquinçat**, dispers. **La negritud és la música d'Orfeu: canta a una identitat esquinçada i perduda.**

Fanon rebutja l'al·legoria de **Sartre**. Creu que és la projecció d'una entitat **salvífica**, una **utopia** arcaica de la negritud i l'**essencialisme** panafricà. Al final, tant l'*Orfeu Negre* com l'oncle **Tom** de **Harriet Beecher Stowe** esdevenen nous **evangelistes negres**, que volen **redimir els blancs**.

Jo soc blanc, és a dir, jo posseeixo la bellesa i la virtut, que mai han sigut negres. Jo soc el color del dia...

Jo soc negre, jo experimento una fusió total amb el món, una comprensió simpàtica de la terra, una pèrdua del meu jo al cor del cosmos, i el blanc, per molt intel·ligent que sigui, no sabria comprendre **Luis Armstrong** ni els cants del Congo. Si jo soc negre, no és conseqüència d'una maledicció, sinó perquè, en haver estès la meua pell, he pogut captar tots els efluis còsmics. Jo soc vertaderament una gota de sol sobre lla terra...

I es malmescen en un cos a cos, amb la seva negror o la seva blancor, en ple **drama narcisista**, tancat cadascun en la seva particularitat amb, de tant en tant, és cert, alguns fulgors amenaçats en tot cas al seu origen.⁴⁸

3.3.3 Anàlisi del text i comentari

Frantz Fanon, *Pell negra, màscares blanques* (1952).

Fanon va tenir dues **rebudes**:

Immediata	<i>Els condemnats de la Terra</i> (1961).
	Política i revolucionària . El seu públic és jove , radicalitzat.
	L'adopten els alumnes del Maig del '68 i Che Guevara .
	Compta amb un pròleg incendiari de Sartre , i la resposta d' Arendt a <i>Sobre la violència</i> . El problema és que s'ha llegit com a una crida a la violència , i hi ha poques maneres de defensar-lo de tal acusació.
Acadèmica	Arran de la seva traducció a l' anglès i la lectura d' Edward Said a <i>Cultura i imperialisme</i> .
	Es llegeix com a una solució humanista i part de la literatura post-colonial .

Figura 4. Les dues rebudes de Fanon

La **clínica de la (des)alienació** (recollit a la primera tesi que va escriure, que va publicar com a llibre després que fos rebutjada: *Assaig sobre la desalienació dels negres*), contra *La psychologie de la colonisation* (1950) d'**Octave Mannoni** i el seu **síndrome de dependència del colonitzat**, és un camp molt poc treballat; **Mannoni** era l'únic **precursor** de **Fanon**.

Enfocament psicoanalític	Sociogènesi
Ontogènesi.	Intenta veure com l'ànima del colonitzat està influïda per la societat , la cultura i el llenguatge , perquè són el que estructuren el món i les seves decisions individuals.
Filogènesi.	
<i>L'evolució de l'individu afecta l'espècie i l'evolució de l'espècie afecta l'individu.</i>	
Explicació de l' estructura social a partir de decisiones individuals i viceversa .	

Figura 5. Els enfocaments clínics de Fanon

⁴⁸ Frantz Fanon, *Pell negra, màscares blanques* (1952; 2016), p. 67.

L'**alienació del colonitzat** es deu a la situació **colonial** i la seva **violència estructural**. La línia de demarcació social es veu en la divisió colonial, que acaba legitimant-se amb una **jerarquia ontològica** que divideix el blanc i el negre.

Fanon discuteix l'**eurocentrisme** de **Freud, Jung, Adler, Lacan** i **Mannoni**: la **disfunció de la identificació primària** en el si de la família. Quan s'està subjecte contínuament a un relat cultural que tracta les persones negres d'una certa manera, s'acaba internalitzant. Això és una resposta a **Mannoni**.

persona ← πρόσωπον → màscara

Fanon vol mostrar que l'**única manera com els negres podran esdevenir persones és posar-se la màscara blanca**. S'haurà de conformar als **estàndards de la blancor**, malgrat que són ontològicament impossibles d'assolir, perquè la seva pell és negra. Tracta l'experiència viscuda del negre i la temptació de *blanquejar-se* o *lactificar-se*. Des de petit, **Fanon** té la **consciència** de tenir la pell **tacada**. Vol ser tractat com a *home*, però el món només el veu com a *home negre*. Una manera de **sortir** d'aquesta posició d'**inferioritat** és intentant posar-se la **màscara blanca**. Però sempre hi haurà algú que hi vegi *a través*.

Figura 6. La màscara blanca de Fanon

L'**inconscient col·lectiu** propicia la perpetuació del **mite negre**, i d'altres mitologies socials...

Negre	Jueu
Rival de la raó blanca.	Afany de diners.
Sexualitat descontrolada.	

Figura 7. Alguns mites de l'inconscient col·lectiu

La **psicoanàlisi** hi està interessada perquè són molt **antics** i permeten **il·lustrar narrativament** idees (*Tàntos, Eros, Dionís, Apol·lo*). Tot i que s'hagi acabat la segregació, encara hi ha una **demarcació inherent**: es veuen els **negres** com a quelcom **aliè, diferent** dels blancs. Al voltant de la negritud existeixen un seguit de **mites**: *creences molt arrelades*. Pensar els negres com a salvatges incivilitzats és un **producte cultural**.

Nègre	Noir
Sentit pejoratiu .	Color negre .
La negritud com a construcció blanca .	

Figura 8. Distinció en el vocabulari emprat per Fanon

Fanon posa la diana al cap de la **metafísica europea**: **Georg Wilhelm Fredrich Hegel**. El negre colonitzat ha d'emprendre **dues lluites pel reconeixement**, condemnades al **fracàs**. La lluita pel hegeliana reconeixement és la **construcció de la subjectivitat** donada per una **dialèctica** que construeix la pròpia subjectivitat, la **consciència**.

Les dues lluites pel reconeixement del negre	
Per ser reconegut .	Reconèixer l' altre .

Figura 9. Les dues lluites pel reconeixement del negre segons Fanon

Al final, la **cultura colonial** acabarà **explotant** els **antagonismes** dins del moviment. Mentre que respecte l'altre negre hi ha **dos subjectes que pugnen** per reconèixer-se, el **blanc** només veurà **objectes** dels quals pot **disposar**. Entre el blanc i el negre, a més, no hi ha resistència ontològica: *el negre no està mai en la reciprocitat respecte el blanc*. De fet, quan el negre és reconegut com a subjectivitat no és perquè el negre hagi pogut imposar-se, sinó perquè el blanc fa la seva **última concessió**. El problema del racisme no s'acaba perquè els negres puguin fer-se reconèixer, sinó perquè **un blanc magnànim s'aixeca** i es queixa. El reconeixement també és un **reconeixement imposat de la cultura blanca**, que un dia decideix que el racisme no respon al seu *bonisme*.

Fanon vol un **nou humanisme**: *només vol ser un home, no un home negre*. És des d'aquest que diu que l'**única desgràcia de l'home negre** és haver estat **esclavitzat**, no la caiguda ontològica. Si l'ésser humà no existeix abans de fer, abans d'actuar, el negre i el blanc ja han deixat d'existir: són **persones que intenten fer el seu camí en el món**. Només en el nou humanisme serà possible la **coexistència**.

[J]o, **home de color**, en la mesura que m'és possible **existir absolutament**, no tinc dret a refugiar-me en un món de reparacions retroactives.

Jo, home de color, només vull una cosa:

Que **mai l'instrument domini l'home**. Que cessi per sempre el sotmetiment de l'home per l'home. És a dir, de mi per un altre. Que es permeti descobrir i voler l'home, allí on es trobi.

El negre no és. No més que el blanc.

Els dos han d'apartar les veus inhumanes, que foren les dels seus respectius ancestres, a fi que neixi una **autèntica comunicació**. Abans de comprometre's en la veu positiva, hi ha un esforç de desalienació per a la llibertat. Un home, al principi, de la seva existència, està sempre congestionat, ofegat en la contingència. La **desgràcia** de l'home és **haver sigut nen**.

Mitjançant un esforç de reconquesta de si i de desposseïció, per una tensió permanent de la seva llibertat, els homes poden crear les condicions d'existència ideals d'un món humà.

Superioritat? Inferioritat?

Per què no simplement intentar tocar l'altre, sentir l'altre, revelar-me a l'altre?⁴⁹

3.3.4 El llegat de Fanon

Un dels motius que poden explicar la seva **falta de recepció** és el caràcter **incendiari d'Els condemnats de la terra**. Cal qüestionar si hi ha continuïtat o ruptura entre el **Fanon humanista de Pell negra, màscares blanques** i el **Fanon revolucionari d'Els condemnats de la terra**.

⁴⁹ Frantz Fanon, *Pell negra, màscares blanques* (1952; 2016), p. 190.

L'**explosió** no ocorrerà avui. És massa aviat [...] o massa tard[.]⁵⁰

Es podria interpretar que l'obra de **Fanon** és un **projecte de dues fases**:

Moderada	Radical
La revolució violenta és la segona opció després d'un intent de revolució cultural .	La revolució cultural és una preparació de la revolució violenta .

Figura 10. Les possibles dues etapes del projecte de Fanon

No hi ha **consens** sobre quina de les dues és la vertadera.

No portem la **ingenuïtat** fins a l'extrem de creure que les **crides a la raó o al respecte** de l'home puguin **canviar** la realitat. Pel *negre* que treballa a les plantacions de canya de Robert [districte de Martinica] **no hi ha sinó una solució**: la **lluita**. I emprendre i continuarà aquesta lluita, no vers una anàlisi marxista o idealista, sinó perquè senzillament, no podrà **concebre** la seva **existència** si no és sota la forma d'un **combat contra l'explotació, la pobresa i la fam**.⁵¹

Entre 1954 i 1959, **Fanon** exerceix com a **psicoterapeuta** a Algèria. Inclou a *Els condemnats de la terra* diversos trastorns: *reaccionals*; motivats per l'atmosfera de la guerra total; modificacions afectives-intel·lectuals després de la tortura, i trastorns psicosomàtics.

Se li ha criticat molt que la **qüestió del gènere** hi està completament **absent**: **Oyêwùmí** observa que **no parla mai de la dona colonitzada**, només dels homes. Es podria arribar a dir que hi ha **masculinitat tòxica** al lideratge revolucionari. Té una **afinitat no reconeguda** amb **Simone de Beavoir** i el seu *El segon sexe* (1949); més, fins i tot, que amb **Sartre**.

Enfocament	Fets i mites ; experiència viscuda.
Alteritat	Alteritat enfrontada amb la masculinitat i la negritud .
	Rebaixament ontològic.
Existencialisme	No hi ha més justificació de l'existència present que la seva expansió vers un futur indefinidament obert.

Figura 11. Afinitat no reconeguda amb Simone de Beavoir i Jean-Paul Sartre de Fanon

3.4 Okèrónké Oyêwùmí: la imposició colonial i el gènere

Bell Hooks, *El crit de Sojourner Truth* (1981).

Bell Hooks, *La instrumentalització acadèmica del feminisme negre* (1994).

Bell Hooks, *Racisme a l'aula i l'informant nadiu* (1994).

Juntament amb d'altres autores (**Angela Davis**, **Bell Hooks**, **Sojourner Truth**) proposa que el **gènere** també és una **imposició colonial**. Hi ha un **prejudici** que assumeix que les dones ja vivien sota el jou d'una **opressió masculina abans** de la colonització; però no és necessàriament cert. Quan arriba **el colonitzador**, aquest **busca les categories home i dona** equivalents dins de la comunitat colonitzada.

⁵⁰ Frantz Fanon, *Pell negra, màscares blanques* (1952; 2016), p. 41.

⁵¹ Frantz Fanon, *Pell negra, màscares blanques* (1952; 2016), p. 185.

Doble opressió de les colonitzades	
El fet de ser colonitzada .	El fet de ser dona .

Figura 12. Doble opressió de les colonitzades

El **feminisme occidental** té el mateix problema: *vol importar la solució occidental, sense pensar que potser les societats precoloniales no l'haurien necessitat*. **Okèrónké Oyêwùmí** defensa que cal **descolonitzar el feminisme**: la reconstrucció en onades de la història dels feminismes és l'agenda del **feminisme blanc angloparlant**.

1879-1900	
(0)	Olympe de Gouges
	Mary Wollstonecraft
No formen part d'un grup; són agents lliures i, per tant, <i>no una onada en si</i> .	
1900-1930/1959	
1	<i>Sufragi de les dones, drets de propietat i candidatura política.</i>
1960s-1980s	
2	<i>Reducció de les desigualtats pel sexe, família, lloc de treball, drets reproductius.</i>
	<i>Es defineixen les desigualtats de facto i les oficials.</i>
1990s-2000s	
3	<i>Veure les vides de les dones com a interseccionals i examinar problemàtiques relatives a les vides de les dones sobre una base interseccional.</i>
2008-present	
4	<i>Combatre l'assetjament sexual, l'assalt i la misogínia.</i>

Figura 13. Onades del feminisme

Aquesta genealogia d'onades ha sigut molt **criticada**. De cara a pensar els moviments feministes com a **moviment socials**, cal tenir present que tot pas endavant sempre s'enfrontarà amb una resistència contrària per fer dos passos enrere. Des del punt de vista del **colonialisme**, aquesta descripció per onades també té moltes limitacions: se situa en un ambient molt occidental, obviat una **part rellevant de la història** (*les neozelandeses van ser les primeres a votar, per exemple*). L'**hegemonia en el retrat** de les fases i les prioritats potser **no es tradueix a tot arreu** (*la gent blanca se centre en la píndola anticonceptiva, mentre dones negres són esterilitzades en massa sota el pretext de discapacitat mental...*).

Hi ha un intent a classificar els feministes en **escoles**, que potser és més proper a la realitat.

3.4.1 Contextualització històrica i política

Entre la segona i la tercera onada es produeix el **descobriment del sistema sexe-gènere** de la ploma de **Simone de Beauvoir** el 1949 (*és capaç de distingir des de l'existencialisme el sexe de la identitat històrica heretada del gènere*) i **Robert J. Stoller** el 1968 (*sobre la transsexualitat; també parla de sexe-gènere, el segon essent una sèrie de categories mentals*).

A les feministes de la segona i la tercera onada els fascina també el concepte del **tercer gènere**, i la proposta d'ampliació del col·lectiu a dotze possibles identitats *queer*.

Esperits dobles

Persones en pobles indígenes que segons el dia tenen un **tarannà més femení o masculí**: són venerades i se'ls atribueixen poders màgics perquè es creia que tenien **dos esperits**.

Figura 14. Esperits dobles

També hi ha el descobriment d'altres formes de **matrimoni**, com ara el *Boston marriage* d'Estats Units (*dues persones del mateix gènere vivien juntes com si estiguessin casades; usualment, dones*) i els dotze tipus de matrimoni de la tribu fon de Dahomei (**Audre Lorde**, *Sister Outsider*, 1984), entre els quals es compta el matrimoni entre dues dones.

3.4.2 Biografia

Okèrónké Oyêwùmí neix el 1957 a Ògbómòṣò, Nigèria. Estudia **Ciència Política** a la Universitat d'Ibadan i **Sociologia** a la Universitat de Berkeley. És mereixedora de molts **honors acadèmics**, incloent una *Rockefeller Fellowship*, una *Presidential Fellowship* i una *Ford Foundation Grant*.

Fou recipient del *Book Award* de l'*American Sociological Association* el 1998 i del *Distinguished Africanist Award* de l'*African Studies Association* el 2021. És professora emèrita de Stony Brook, a Berkeley. Al llarg de la seva carrera ha estudiat **sociologia del gènere**, del **coneixement** i la **cultura**; sociologia **històrico-comparada**, **teoria feminista** i feminisme **transnacional**, estudis **africans** i **postcolonials**. A data d'avui té 68 anys.

Les seves **obres principals** són:

1. *The Invention of Women: Making an African Sense of Western Gender Discourses* (1997)
2. *African Women and Feminism: Reflecting on the Politics of Sisterhood* (2003)
3. *Gender Epistemologies in Africa: Gendering Traditions, Spaces, Social Institutions, and Identities* (2010)
4. *What Gender is Motherhood? Changing Yorùbá Ideals of Power, Procreation, and Identity in the Age of Modernity* (2016)

3.4.3 Anàlisi del text i comentari

Okèrónké Oyêwùmí, *La invenció de les dones* (1997).

És molt **complexa**: té una enorme **dificultat metodològica**, donat que la majoria de les lectores no té **coneixement** sobre la **filosofia africana** i el pensament o cultura **yorùbá**. No hi ha manera de jutjar si la caracterització és correcta o els arguments estan ben fonamentats, a no ser que se sigui una entesa en la matèria.

Molts dels arguments que presenta són remissius d'**Engels** i la seva genealogia de la **família**. Defensa que hi ha un cert **binarisme entre gèneres**, però no és en absolut tan marcat com l'ha adoptat la societat occidental. Té la premissa en **estudis sociològics**: *la implantació del gènere a la societat yorùbá nigeriana, colonitzada pels anglesos de 1862 a 1960 (quan Nigèria es va independitzar)*, ha creat **distorsió en la comprensió** d'aquesta cultura **abans** de la colonització.

Desafia alguns dels **pressupòsits** sobre la **diferència sexual** del **feminisme occidental**:

1	Universalitat i atemporalitat de les categories del gènere .
2	Gènere com a principi organitzatiu de totes les societats .
3	Existència d'una categoria essencial, universal de dona , caracteritzada per la uniformitat social de les seves integrants.
4	Subordinació de les dones com a fet universal.
5	Categoria dona com a pre-cultural i ahistòrica , contraposada a la categoria inalterable home .

Figura 15. Pressupòsits sobre la diferència sexual del feminisme occidental criticats per Oyêwùmí⁵²

Es pregunta per què la **jerarquia** última d'**occident** és **biològica**: *perquè és una societat basada en la vista, ocularcentrista*. El **cos** és **llegit**, el principi **ordenador** (*somacentralitat*).

Determinisme **biològic** ↔ Constructivisme **social**

Figura 16. Falsa dicotomia denunciada per Oyêwùmí

Prendre's seriosament el **constructivisme social** fa preguntar-se quins **discursos** constitueixen **històricament** el **gènere** i qui ho fa. El **gènere** sempre **es pensa en un cos i en oposició a un altre** conjunt de cossos (*homogeni, bioanatòmicament determinat*). Això porta a un **dimorfisme sexual** i un **binarisme**.

Hegemonia occidental
Es reproduïx als Estudis Africans .
Els Estudis Africans han projectat les seves categories de gènere a l'estudi de les societats, ignorant altres categories d'estructuració social.

Figura 17. Hegemonia occidental

L'*exportació mundial* de la teoria feminista és part de la promoció dels valors i normes occidentals.

L'**exportació mundial de la teoria feminista** és part del procés de **promoció de normes i valors occidentals**. Agafada superficialment, l'encomanda feminista de **fer visibles les dones** es realitza **ocultant moltes categories locals** i regionals, fet que té per efecte la imposició de valors culturals occidentals.⁵³

El **principi organitzatiu** fonamental de la **societat yorùbá** és l'**antiguitat** (*l'edat*) i no el gènere (*estudi del llenguatge, el llinatge, el matrimoni i el mercat*). **Oyêwùmí** fa una proposta dels termes **anamascle** i **anasexe**, només en referència a la **reproducció** (*home i dona sempre implicaran una jerarquia social*).

[L]a glossa comuna de les categories yorùbá **obínrin** i **òkunrin** com a *femella/dona* i *mascle/home*, respectivament, és una traducció **errònia**. [...] El sufix comú *rin* suggereix una **humanitat comuna**; els prefixos *obín* i *òkùn* especifiquen **variacions anatòmiques**. [...] tals categories yorùbá afecten només les **persones adultes**, i no es fan servir generalment per *omodé* (nenes i nens) o *eranko* (animals).⁵⁴

⁵² Okèrónké Oyêwùmí, *La invenció de les dones* (1997), p. 43.

⁵³ Okèrónké Oyêwùmí, *La invenció de les dones* (1997), p. 181.

⁵⁴ Okèrónké Oyêwùmí, *La invenció de les dones* (1997), p. 112.

Per **Oyêwùmí**, la **gramàtica** és el **principi ordenador** del món. Per això emfatitza el **llenguatge**:

Humanitat compartida	Obinrin i òkunrin no deriven l'una de l'altre.
	Rin designa la humanitat comuna .
Adultes	No afecten ni infants ni animals .
El que no té	<i>Dona o femella està definit pel que no té: genitals masculins, poder, accés a l'esfera pública...</i>
Embaràs	La distinció en base a l'embaràs de les tasques de la dona no implica diferència social .
Prejudicis	Exemples de prejudicis antropològics i de gènere, com ara els rituals de genuflexió.
	Diferenciació en el llenguatge per reflectir diferències d'edat .

Figura 18. Gramàtica yorùbá segons Oyêwùmí

El llenguatge yorùbá **insulta** conforme una persona és la *més gran que ningú*, indicant que és massa vella per fer el que està fent: *una conducta inapropiada o irresponsable*. **Oyêwùmí** afirma que *marica*, o expressions pejoratives similars, no són insults a la seva cultura.

La **importància del principi d'antiguitat a l'organització social yorùbá** ha sigut reconeguda i analitzada de maneres molt diverses per analistes socials. [...] Tanmateix, també ha destacar-se que l'**antiguitat no és exclusivament matèria de privilegis** a la vida quotidiana. També implica **responsabilitat**. [...] L'insult suprem serà dir a una persona *àgbà'yà* (més gran que ningú). Es fa servir per posar al seu lloc a la gent si està **violant un codi d'antiguitat** per no comportar-se com hauria o si està sent **irresponsable**.⁵⁵

La societat yorùbá és una **societat urbana**, amb una **arquitectura i estructura diferent**.

Degut a que, generalment, la **residència** matrimonial era **patrilocal**, la bibliografia va **menysprear** la presència d'integrants **anafemelles amb les seves criatures**.⁵⁶

La seva unitat bàsica és l'*agbo ilé*: un grup de **descendents d'un/a ancestre/a fundador/a**.

Incorporació	Per naixement : <i>oko</i> .	
	Per matrimoni : <i>aya</i> .	
Ordre	Per edat cronològica (<i>es reestructura amb cada incorporació</i>).	
Matrimoni	Relació entre llinatges que entren en obligacions recíproques (<i>tota la família</i>):	
	Nuvi	Núvia
	<i>Paternitat i sexe.</i>	<i>Serveis per a tota la vida.</i>
Monogàmia, poligàmia	A vegades són les dones qui incentiven la poligàmia, per aconseguir ajut a la llar per part d'una dona més jove, jeràrquicament inferior.	

Figura 19. Estructura de l'agbo ilé

La **jerarquia social** basada en l'**antiguitat** té diverses **implicacions**:

⁵⁵ Okèrónké Oyêwùmí, *La invenció de les dones* (1997), p. 125.

⁵⁶ Okèrónké Oyêwùmí, *La invenció de les dones* (1997), p. 129.

Relació	Relació sexual i fluïda (<i>els problemes es decideixen al moment</i>).
Treball	Divisió del treball segons la reproducció , l' edat , la distància i el producte .
Rols	No existeix en la cultura yorùbá una ideologia que restringeixi el gènere a un àmbit o rol.
Criança	La unitat productiva no és el matrimoni .
	En la responsabilitat per la criança hi intervenen diferents generacions .

Figura 20. Implicacions de la jerarquia per antiguitat segons Oyèwùní

3.4.4 El llegat d'Oyèwùní

A data d'avui, **Oyèwùní** està **viva**. Algunes **preguntes obertes** a plantejar-se són:

1. *Com evitar utilitzar la cultura yorùbá com a mera excepcionalitat o com a contrafàctic del nostre sistema sexe-gènere?*
2. *Quines possibilitats obre la reflexió d'Oyèwùní sobre el nostre sistema sexe-gènere binari i biunívoc occidental?*
3. *La jerarquització per antiguitat en les societats yorùbá implica que aquestes no coneixen l'opressió o només que l'opressió per raó de gènere s'inicia en el mateix punt que la dominació colonial?*
4. *Les categories de l'anasexe servrien per abordar de forma interseccional les opressions a les actuals societats yorùbá precoloniales?*

Professora: Lucia Rosique Linares (lucia.rosique@ub.edu)

4.1 Vida i obra de Silvia Federici

Silvia Federici va néixer a Parma (Itàlia) el 1942. Emigra als Estats Units el 1967, on es doctora a la Universitat de Buffalo. Formada en la tradició **marxista**, contribueix a desenvolupar la teoria de la **reproducció social**. Participa a la campanya internacional *Wages for Housework* amb **Mariarosa Dalla Costa** i **Selma James**.

Viu a **Nigèria** durant 1980s. Col·labora amb diverses **iniciatives feministes** internacionals, entre les quals es compten *Women in Nigeria* i *Ni una menos*. És **professora** (ara *emèrita*) al Hofstra College de Nova York. A data d'avui té 83 anys.

Les seves **obres principals** són:

1. *Wages Against Housework* (1975)
2. *Il Grande Calibano: Sotria del corpo sociale ribelle nella prima fase del capitale* (1984)
3. *Revolution at Point Zero: Housework, Reproduction, and Feminist Struggle* (2012)
4. *Witches, Witch-Hunting, and Women* (2018)
5. *Re-enchanting the World: Feminism and the Politics of the Commons* (2018)
6. *Beyond the Periphery of the Skin: Rethinking, Remaking, Reclaiming the Body in Contemporary Capitalism* (2020)
7. *Patriarchy of the Wage: Notes on Marx, Gender, and Feminism* (2021)

4.1.1 Context històric i polític

Els personatges de *Caliban i la bruixa* provenen de *La tempesta* (1611) de **William Shakespeare**. **Caliban** i **Pròsper** parlen i el darrer *domestica* el primer, fill del dimoni i una bruixa. **Caliban** és una al·literació de *caníbal*.

Pròsper	Menteixes, maleït! ¿Has oblidat la bruixa Sicoraz, guerdada tota per l'enveja i els anys? L'has oblidada?
Caliban	Haig de dinar L'illa és meva, heretada de la meva mare, i tu me la vas prendre. En arribar-hi

em vas afalagar i em feies cas,
 quan em donaves aigua amb fruits boscans,
 m'ensenyaves el nom dels llumeners
 major i menor, que cremen dia o nit.

Llavors jo t'estimava, i vaig mostrar-te
 totes les qualitats de la meva illa,
 on eren les fonts fresques i els mals pous,
 les terres fèrtils i les clapes ermes.

Bèstia de mi! Que tots els encanteris
 de Sícórax – gripaus, ratapenades
 i escarbots – s'aboquin sobre teu!

Altres súbdit no tens que jo mateix,
que era el meu propi rei. I tu em confines
 en aquesta rocassa, separat
 de la resta de l'illa.⁵⁷

Federici fa servir **Caliban** i la **bruixa** com a **analogies** per notar els **dos punts cecs** de la teoria de **Marx**, que en general considera **correcta**:

Caliban	Símbol del proletariat internacional , especialment el de les colònies , que van ser el camp d' exploració del que podia fer el cos humà.
Bruixa	Les dones .

Figura 1. Caliban i la bruixa com a analogies de Federici

Marx no pensa en res més que el **treballador assalariat blanc**.

4.1.2 Anàlisi de text i comentari

Silvia Federici, *Caliban i la bruixa* (1984).

La recerca que **Federici** inclou a *Caliban i la bruixa* té diversos **objectius**:

Capitalisme	Estudi de la transició del feudalisme al capitalisme (1450-1650), reunint la història de les dones amb la de la classe treballadora .	
Història	Divulgació de dades d'anàlisi i exercici de memòria històrica , corregint buits historiogràfics i establint relacions entre fenòmens (<i>caça de bruixes, colonització</i>).	
Correcció	Fer una correcció feminista a la tesi marxiana de l'acumulació primitiva.	
	Acumulació primitiva o originària	<i>El Capital</i> , 17, §XXIV.
		Moment fundacional i precondició per a l'origen del sistema capitalista .
		Similar en economia política al pecat original (<i>al principi no fou l'estalvi, el dret i el treball, sinó el saqueig, la subjugació i la violència</i>).

Figura 2. Objectius de Federici a Caliban i la bruixa

⁵⁷ William Shakespeare, *La tempesta* (1611).

Federici proposa un **marc teòric** compostat de tres elements: **marxisme**, **feminisme** i **Foucault**.

vs.	Marxisme	L' explotació de les dones té una funció central en l' acumulació originària :	
		Explotació de les dones en l'acumulació originària	Divisió sexual del treball.
			Patriarcat .
			Exclusió de les dones del treballa assalariat .
			Mecanització del cos.
			Reproducció de força de treball.
			Caça de bruixes .
			Colonització del XVI i XVII.
	Feminisme	L' acte criminal en origen com a pas necessari per a l' emancipació humana .	
		La redefinició de tasques productives i reproductives confirma la construcció social del gènere.	
		Transcendir la dicotomia gènere i classe (<i>el gènere com a una especificació de les relacions de classe</i>).	
	Foucault	Polítiques del cos i disciplinar amb l'objectiu d'extreure rendiment dels cossos oprimits.	
		Genealogia crítica i no progrés lineal, relació entre pràctiques i discursos .	
		L' estrany oblit de Foucault de la caça de bruixes a <i>Història de la sexualitat</i> .	

Figura 3. Marc teòric de Federici a Caliban i la bruixa

Les dades informen d'un **genocidi perllongat** en el temps: des del **1470 fins a finals del segle XVII** es van torturar i executar unes 200.000 dones en sòl europeu. Els països més actius foren Alemanya, Suïssa, França, Itàlia i Bèlgica. Un dels casos més cèlebres a Espanya fou el **judici de les bruixes de Zugarramundi el 1610** (*set condemnes, divuit absolucions*).

Malleus maleficarum (*El martell de les bruixes*, 1486), dels monjos dominics **Heinrich Kraemer** i **Hacob Sprenger**, obsedits amb el sexe i les dones, legitima l'horror de *reconèixer* una bruixa.

[...] tres **vicis** generals semblen tenir un **especial domini sobre les males dones**, és a dir, la **infidelitat**, l'**ambició** i la **luxúria**. Per tant, s'inclinen més que d'altres a la bruixeria [...] ja que dels tres vicis l'últim és el que més predomina [...] resulten més profundament infectades qui tenen un temperament més ardorós per satisfer els seus repugnants apetits; i aquestes són les **adúlteres**, les **fornicadores** i les **concubines**

Bàsicament, la bruixa és una **dona**. La **tesi** sobre la **caça de bruixes** de **Federici** es pot resumir amb aquests fragments:

La **persecució** i la **crema**, sota l'excusa de **bruixeria**, de les **parteres** està directament relacionada amb el naixement de la **societat moderna**, la professionalització de la **medicina**, l'elevació de la *medicina* a **ciència natural**, l'auge de la **ciència** i de l'**economia moderna**⁵⁸

Caliban i la bruixa mostra que, en la societat **capitalista**, el **cos** és per a les dones el que la **fàbrica** és per als treballadors assalariats homes: el principal terreny de la seva **explotació** i **resistència**,

⁵⁸ Maria Mies, *Patriarcat i acumulació a escala mundial* (2019), p. 166.

en la mateixa mesura que **l'Estat i els homes s'han apropiat del cos femení**, forçat a funcionar com a un medi per a la reproducció i l'acumulació del treball.⁵⁹

La caça de bruixes fou, per tant, una **guerra contra les dones**; fou un intent coordinat de degradar-les, **demonitzar-les i destruir el seu poder social**. Alhora, va ser a les cambres de tortura i a les fogueres on van morir les bruixes on es forjaren els **ideals burgesos** de femineïtat i domesticitat.⁶⁰

La gran **caça de bruixes** fou, doncs, una **guerra de classes** amb d'altres mitjans. En el **sentit foucalultià**, hi ha un seguit de **canvis estructurals** que en *preparen el camí*:

Exclusió	Exclusió de les dones del món del treball i exclusió dels gremis .
Privatització	Processos de privatització de les terres comunals .
Superstició	Naixement de la filosofia i la ciència modernes , guerra a la màgia i a la superstició per part de la Inquisició.

Figura 4. Marc teòric de Federici a Caliban i la bruixa

Des de la *querelle des femmes* es **degrada** simbòlicament la **feminitat**.

Prototip de bruixa					
No mares	Captaires	Promiscues	Prostitutes	Adúlteres	Parteres

Figura 5. Prototip de bruixa

El **prototip de bruixa** està marcat per una voluntat de **control de la sexualitat i reproducció** femenines. El cos de **dones i nadius** es tracta com camps d'**experimentació política**. L'acusació de bruixeria esdevé una **arma política**. S'escampa el col·laboracionisme del proletariat europeu amb el **saqueig** d'Amèrica i dels homes en la **cacera** de les dones.

4.1.4 El llegat de Federici

Gràcies a **Federici**, ha començat un moviment per **re-significar** les **bruixes**.

WITCH és un **Tot** totalment **de dones**. És teatre, revolució, màgia, terror, joia, flors d'all, encanteris. És consciència que les **bruixes i gitanes** eren les **guerrilles originals i lluitadores** de resistència contra l'opressió—particularment l'opressió de les dones—a través de les eres. **Les bruixes sempre han sigut dones que han gosat ser**: estupendes, coratjoses, agressives, intel·ligents, inconformistes, exploradores, curioses, independents, alliberades sexualment, revolucionàries.⁶¹

4.2 Adrienne Rich: heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana

Adrienne Rich fou una **poeta** estatunidenca de mitjans del segle XX; també **teòrica feminista**.

Qüestioneu-ho tot. Recordeu fins allò que ens van prohibir mencionar, reunim-nos per explicar les nostres històries per mirar-les com a noves.

Durant la **Segona Guerra Mundial**, davant l'**absència dels homes**, les dones (*burgeses*) es van haver d'incorporar massivament al món laboral. *Les dones obreres sempre han treballat*.

⁵⁹ Silvia Federici (2016), p. 33-34.

⁶⁰ Silvia Federici (2016), p. 259.

⁶¹ Women's International Terrorist Conspiracy from Hell, *W.I.T.C.H. Manifesto* (1968).

Quan els homes van tornar, durant els anys de **postguerra (1940s-1950s)**, va guanyar força el **maccarthisme** (*porta el nom del President dels Estats Units que, temorós del que estava passant a Rússia, va firmar una llei duríssima contra el marxisme: prohibint estudiar-lo en absolut*). Es va instaurar un **clima de conservadorisme social i polític**; s'hi promovien els **rols tradicionals de gènere**, especialment per a les dones. S'esperava que les dones (*de classe mitja*) tornessin a ser **mestresses de casa**: havien de tornar a la llar. Però privades de la seva nova autonomia, es deprimien i estaven molt pitjor que quan treballaven. *La mística de la feminitat* de **Betty Friedan** feia un estudi d'aquest fenomen des del prisma del **feminisme liberal**: *centrat en l'individu*.

Entre els anys **1960s i 1970s** va guanyar força la **segona onada del feminisme**. Hi va haver un auge de moviments pels **drets civils** i contra la **guerra de Vietnam**. Es desenvolupà el feminisme radical, principalment als Estats Units i al Regne Unit. **Rich** es va inscriure aquí a la causa: *es va involucrar activament amb el feminisme radical i l'activisme pacifista*.

Radical	S'identifica amb el feminisme radical , especialment als anys 1970s-1980s, però des d'una posició poètica, cultural i experiencial .	
Lesbiana	Existència lesbiana	Una xarxa de relacions, afectes i solidaritats entre dones, no reduïda al desig sexual.
	Lesbianisme	Resistència cultural i recuperació de vincles entre dones.
Exclusió	Algunes radicals proposaven comunitats exclusivament femenines i el rebuig total dels homes. Rich defensa una transformació més exclusiva .	
Intersecció	Tot i que la interseccionalitat encara no existeix com a tal, Rich integra la raça , la classe i la sexualitat a la seva anàlisi.	
	Dialoga amb autores negres i lesbianes.	

Figura 6. Inscripció teòrica de Rich

El **feminisme radical** busca una **transformació total** de la societat, no només la **igualtat legal**. La **solidaritat** entre dones i l'**autonomia** dels espais femenins són essencials per l'alliberament.

Patriarcat		
El sistema fonamental de l'opressió; precedeix i estructura altres formes de dominació.		
Opressió de les dones	És estructural , no individual ni només econòmica: travessa la família , el llenguatge , la sexualitat , la religió i la cultural .	
Cos i sexualitat	Són campes de control patriarcal (<i>maternitat obligatòria, violació, pornografia</i>).	
	Rich	L' heterosexualitat és entesa com a una institució política que manté les dones subordinades als homes.

Figura 7. Patriarcat segons la segona onada del feminisme

Entre els anys **1970s i 1980s** hi ha un **gir neoliberal**. Als anys 1970s els Estats Units va caure en **crisi després de la prosperitat de la postguerra**: *la crisi del petroli (1973), inflació i atur*. La Guerra de Vietnam (acabada el 1975) va atiar un auge de moviments **pacifistes** i contraculturals. A finals dels 1970s començà la **desindustrialització** (*tancament de fàbriques, deslocalització*), que va afectar sobretot comunitats obreres i minories racials. Va començar la **globalització** i la **deslocalització**.

Rol	Rebutja el paper tradicional de la dona com a companya o dependent de l'home.
Cultura	Busca crear comunitats , llenguatges i cultures pròpies de dones.
Identitat	Afirma una identitat lesbiana positiva i visible , enfront la invisibilitat social i literària.
Autores	Rich, Wittig, Lorde, Bunch, Frye, Jeffreys...

Figura 8. Feminisme lesbiana

Als anys **1980s** es desenvolupa la **teoria queer** a les universitats dels Estats Units.

4.1.2 Biografia

Adrienne Cecile Rich neix el 1929 a Baltimore, Maryland, en una família benestant. Ràpidament comença a guanyar **reconeixement literari**: el 1951, el seu primer llibre, *A Change of World*, va guanyar el *Yale Younger Poets Awards*. També va rebre la *Guggenheim Fellowship* per estudiar a Oxford durant un any. Després de visitar Florència, va decidir no tornar a Oxford i escriure per Europa i explorar Itàlia.

El 1953 es va casar amb **Alfred Haskell Conrad**, un professor d'economia a Harvard, perquè volia separar-se de la seva primera família i assolir el que ella considerava una *vida completa de dona* tan ràpid com pogués. Al llarg dels 1960s **va rebre molts reconeixements**: des del premi *National Institute of Arts and Letters* (1960), i la seva segona *Guggenheim Fellowship* per treballar als Països Baixos (1961) fins a la subvenció de la Fundació Bollingen per traduir poesia alemanya (1962). El 1971, va rebre el *Shelley Memorial Award* de la Poetry Society of America. També va començar a fer classes a nivell universitari intermitentment. El 1979 va rebre un **doctorat** honorari del Smith College. *Atlas of the Difficult World* (1991) va rebre tant el Los Angeles Times Book Award in Poetry com el Lenore Marshall/Nation Award, el Commonwealth Award in Literature (1991) i el Poet's Prize (1993). El 1997 rebutjaria la National Medal of Arts per protestar una decisió política. El 2002 va esdevenir la presidenta de l'Academy of American Poets.

El 1970 **moria** el seu **marit**; el 1976 va començar una **relació** que duraria fins que morís amb la poeta **Michelle Carla Cliff**. El 1977 s'havia associat amb el Women's Institute for Freedom of the Press. El 1984, **Rich** va fer un discurs titulat *Notes Toward a Politics of Location* a Utrecht, a la International Conference of Women, Feminist Identity, and Society. Al principi del segle XXI, va participar en **activitats anti-guerra**, protestant contra l'amenaça d'una guerra a Iraq, també a través de lectures de la seva poesia. Malgrat tenir-ne reserves inicials, el 2009 va recolzar la crida per un boicot acadèmic i cultural a Israel.

Va morir el 2012.

4.1.3 Anàlisi del text

Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980).

Rich **qüestiona** per què es considera que l'**heterosexualitat** és **natural**. Quan escriu la seva obra, l'heterosexualitat, degut a les tesis **essencialistes**, és creguda una **relació natural i innata** i un *a priori* que no és necessari explicar. Aquest és l'estat de la qüestió i problema del text.

Institució opressiva	Qüestionar l' heterosexualitat obligatòria , ja que és una institució que es basa en l' opressió d'uns grups sobre altres.
Resistència i transformació	Tant les dones heterosexuals com lesbianes han de reconèixer la seva posició dins d'aquest sistema per poder resistir-lo i transformar-lo .

Figura 9. Tesi de Rich

Al **Pròleg**, Rich explica que **no vol començar** una nova divisió dins de l'esquerra i el feminisme. Vol fer una mena de **pont entre lesbiana i feminista**:

[S]inó per animar les feministes heterosexuals a analitzar l'heterosexualitat com a institució política que debilita a les dones, i a canviar-la.⁶²

L'heterosexualitat reproduceix la violència sexista. Fa que tot segueixi el seu curs: *que els rols es mantinguin; una reproducció social*. En una societat d'actitud cada cop més conservadora, les pressions per a una **heterosexualitat obligatòria** són cada cop més insistents, fent de les dones **propietat emocional i sexual** dels homes. Aleshores **Ronald Wilson Reagan** presidia els Estats Units; **Margaret Hilda Thatcher** portava el Regne Unit: *ambdós molt conservadors*. **Rich** escriu *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* perquè la fa patir l'ambient conservador del seu temps.

Els missatges de la **Nova Dreta** a les dones han sigut, precisament, que som propietat emocional i sexual dels homes, i que l'**autonomia i la igualtat de les dones són una amenaça** contra la família, la religió i l'estat.⁶³

Segons **Rich**, els **feminismes** s'han **refugiat** en la **igualtat**, però això no té sentit. Les dones **no volen ser homes**: *el que volen és reivindicar la diferència de l'existència de la dona, la lesbiana*. Està començant la **tercera onada del feminisme**. **Rich** denuncia també el **doble biaix** amb el **racisme** i l'**homofòbia** del feminisme. Hi havia un gran debat sobre la pornografia: *la visualització de la dona com a objecte*. Per la tercera onada *pot ser un escenari d'alliberament i creativitat*.

Com i per què l'**elecció** de dones, feta per dones, com a camarades apassionades, companyes de vida, companyes de treball, amants, comunitat, ha sigut **aixafada, invalidada**, obligada a romandre **oculta i disfressada**; i, segona, el virtual o total **oblit** de l'existència lesbiana en una àmplia gamma d'escrits, inclosa la investigació feminista.⁶⁴

Rich creu que no s'ha de trobar la força des de la coerció, sinó com a una mena de **resistència**: *d'afirmació de la diferència, d'una nova existència, d'acabar amb la invisibilització*.

Podem dir que hi ha un **contingut polític feminista** que sorgeix en l'acte d'**escollir una dona** com a amant o companya de vida, en oposició a l'heterosexualitat institucionalitzada.⁶⁵

A la **Conclusió** del text, **Rich** explicita com ha llegit les **feministes radicals**; s'hi ha amarat. Fa menció de **Mary Daly**. Acaba pràcticament **equiparant** l'experiència **lesbiana** amb ser **dona**.

⁶² Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Pròleg, p. 15.

⁶³ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Pròleg, p. 16.

⁶⁴ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Pròleg, p. 18.

⁶⁵ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), p. 79.

He decidit fer servir els termes *existència lesbiana* i *continu lesbià* perquè la paraula *lesbianisme* té una **aura clínica i imitadora**. *Existència lesbiana* suggereix tant el fet de la **presència històrica** de les lesbianes com a la nostra contínua **creació del significat** d'aquesta existència.⁶⁶

No casar-se amb un home és un acte de **resistència** a l'heterosexualitat obligatòria. L'existència lesbiana és un **acte feminista**, pertany al feminisme. Una de les **crítiques principals** és que les dones no tenen una **història**, una **genealogia de les lesbianes**, del que han fet les dones per resistir el patriarcat. I si no es coneixen els fets, estan condemnades a repetir-los.

[V]iure **independents** tant de les **restriccions** del **matrimoni** com de les del **convent**. Ens permet connectar a aquestes dones amb les més cèlebres *lesbianes* de l'escola de dones entorn a **Safo** al segle VII a.C., amb les **sororitats** secretes i xarxes econòmiques descrites entre dones d'Àfrica, i amb les sororitats xineses de resistència al matrimoni: comunitats de dones que rebutjaven el matrimoni o que, si estaven casades, sovint es negaven a consumir els seus matrimonis i aviat abandonaven els seus marits[.]⁶⁷

Destaca com a **trets lesbians** l'**alegria**, la **sensualitat**, la **valentia** i el **sentit de comunitat**: *les formes de procedir lesbianes, femenines, que escapen a la institució patriarcal*.

Equiparar l'existència lesbiana amb l'homosexualitat **masculina** perquè les dues estan marcades negativament és **esborrar la realitat femenina** un cop més. [...] hi ha diferències: la falta entre les dones de **privilegis econòmics i culturals** en comparació amb els homes; o les diferències qualitatives entre relacions femenines i masculines: per exemple, els models de **sexe anònim** entre homes homosexuals[.]⁶⁸

Equiparar-la a l'homosexualitat masculina seria una **banalitat**. El **lesbianisme** no és purament eròtic; és la **camaraderia**, les relacions entre les dones.

[R]esistència al matrimoni: per exemple, les estratègies de les quals va disposar **Emily Dickinson**, una geni blanca del segle XIX, amb les estratègies amb les quals va comptar **Zora Neale Hurston**, una geni negra del segle XX. **Dickinson** no es va casar mai, va tenir tènues amistats intel·lectuals amb homes, va viure auto-enclaustrada en l'acollidora cada del seu pare a Amhrest, i va escriure una vida sencera d'apassionades cartes[.]⁶⁹

Una altra forma de **resistència** és la **negativa a reproduir-se** o a **complaure** els homes:

[L]a negativa d'algunes dones a **produir criatures**, **ajudar-les**, corrent alts riscos, per altres dones; la negativa a produir nivells més alts de **vida i oci pels homes**[.]⁷⁰

Però d'aquest tipus de resistència **no se surt impune**: *les dones són subjectes a tortura física, empresonament, ostracisme social, extrema pobresa...*

⁶⁶ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Conclusió, p. 13.

⁶⁷ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Conclusió, p. 16.

⁶⁸ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Conclusió, p. 14.

⁶⁹ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Conclusió, p. 16.

⁷⁰ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Conclusió, p. 18.

La identificació entre dones és una font d'energia, una palanca potencial del poder femení, retallada i retinguda a la institució de l'heterosexualitat.⁷¹

4.3 Patricia Hill Collins i la interseccionalitat

El concepte d'**interseccionalitat** sorgeix als Estats Units. Als anys **1980s-1990s** hi ha un auge de **conservadorisme** amb l'era de **Reagan** i **George Walker Bush**, amb polítiques que van **afectar desproporcionadament** comunitats **negres i pobres**. El hip-hop primerenc apareix entre crisis urbanes: *atur, segregació persistent, engarjolament massiu, violència policial*. Apareixen diverses formes de **resistència comunitària**, entre les quals hi ha debats públics sobre *famílies negres*, pobresa i responsabilitat individual, marcats per **discursos racistes institucionals**. El moviment *Black Panthers* acaba el 1982.

Es desenvolupa el cas d'**Anita Hill**, on acusa el candidat de la Cort Suprema dels Estats Units d'assetjament sexual, que inspirarà a la **tercera onada del feminisme**. Sorgeix la qüestió de per què aquest no inclou les **dones negres**. Hi ha una expansió dels *Black Studies* i els *Women's Studies* a universitats, tot i que marginats a l'àmbit acadèmic. Pugen **tensions** entre el feminisme **blanc hegemònic** i **altres feminismes**, que denuncien **exclusió**. Hi ha un creixent reconeixement del **coneixement situat** i la importància de l'**experiència** com a font epistemològica vàlida; així com de la influència de **debats metodològics** sobre l'**objectivitat**, la ciència i la perspectiva en **ciències socials**. Això marca l'inici de la **interdisciplinarietat radical** entre la sociologia, estudis culturals, teoria feminista i estudis afroamericans.

Tercera onada del feminisme
Engloba l' ecofeminisme , la teoria queer , el feminisme postmodern , el feminisme negre , el feminisme decolonial ...
Desafia allò que està enfrentant les dones de diferents races, classes i identitat de gènere .

Figura 10. Tercera onada del feminisme

Al **feminisme negre** s'hi troben **Audre Lorde**, **Angela Davis**, **Bell Hooks**, **Alice Walker**, **Patricia Hill Collins**. Les dones afroamericanes (*entre d'altres col·lectius de dones*) mantenen que les seves **experiències** **diferien notablement** de:

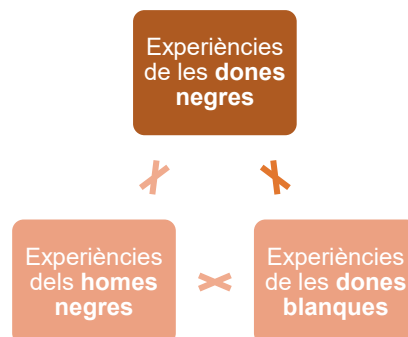

Figura 11. Experiències divergents

⁷¹ Adrienne Rich, *Heterosexualitat obligatòria i existència lesbiana* (1980), Conclusió, p. 23.

Aquestes diferències seran tingudes en compte a l'hora de produir **teoria** i construir **programes polítics feministes**.

Als anys **1970s**, les **dones afroamericanes** havien actuat en **moviments socials** (*repartiment de pamflets polítics, assajos, poemes, llibres, pràctiques artístiques*). **Lideraven els moviments pels drets civils** i el *Black Power*. Abans de **Kimberlé Williams Crenshaw**, important activista, ja hi havia hagut **marcs interseccionals** al feminisme negre: **Anna Julia Cooper**, **Mary Church Terrell**, **Sojourner Truth**. El discurs *Ain't I a Woman?*, a la dècada dels **1840s**, de **Truth** és un antecedent clau de pensament interseccional.

Pensament crític afroamericà	Manté un diàleg amb el pensament crític afroamericà (Du Bois , Bell Hooks , Angela Davis).
Raça com a construcció social	Està influenciada pels debats sobre la raça com a construcció social , davant de les explicacions biològiques.
Marcs complexos de poder	Tensions amb marxisme , feminisme i teoria antiracista , que impulsaren marcs més complexos del poder.
Matriu de dominació	Desenvolupament de la idea d'una <i>matriu de dominació</i> que integra raça , classe , gènere , sexualitat i nació .
Hegemonia	Obertura a corrents crítiques com la teoria postcolonial (Gayatri Chakravorty Spivak) i el pensament estructural sobre hegemonia (Stuart Hall).

Figura 12. Hill Collins

El **capitalisme** és **interseccional**: *no prima una opressió, totes són importants*. La **raça**, **classe**, **gènere**, **sexualitat**, **dis/capacitat**, **ètnia**, **nació**, **religió** i **edat** són categories d'**anàlisi**, termes que tradueixen importants **divisions socials**. Però també **adquireixen significat** a partir de les relacions de poder del **racisme**, **sexisme**, **heterosexisme** i **explotació de classe**. A la definició d'**interseccionalitat** hi ha una **crítica al marxisme** i al **feminisme blanc**.

Interseccionalitat
Una manera d' entendre i analitzar la complexitat del món, de les persones i de les experiències humanes.
Els successos i la circumstància de la vida social i política i la persona rarament es poden entendre com determinades per un sol factor. En general estan configurades per molts factors i de moltes maneres diverses que s'influeixen mútuament.

Figura 13. Interseccionalitat

4.3.1 Biografia

Patricia Hill Collins va néixer a Filadèlfia, Estats Units, el 1948, en el si d'una família de classe treballadora afroamericana. Va obtenir un grau en **sociologia** a la Universitat de Brandeis el 1969 i un màster en educació de ciències socials a Harvard el 1970. Després de treballar en **projectes educatius comunitaris** i **dessegregació escolar**, es doctora en sociologia el 1984 i comença la seva carrera acadèmica al Departament d'Estudis Afroamericans a Cincinnati. Formada en **tradicions crítiques de la sociologia** i del **feminisme negre**, és una de les principals teòriques de la **interseccionalitat**.

El 2005 es trasllada a la Universitat de Maryland, on és **professora distingida de sociologia**, i esdevé una referència internacional en estudis sobre **desigualtat, poder i coneixement situat**. Ha sigut la primera dona afroamericana a presidir l'Associació Sociològica Americana. A dia d'avui té 77 anys.

Les seves **obres principals** són:

1. *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment* (1990)
2. *Race, Class, and Gender: An Anthology* (1992; co-editat amb **Margaret Andersen**)
3. *Fighting Words: Black Women and the Search for Justice* (1998)
4. *Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and the New Racism* (2004)
5. *From Black Power to Hip Hop: Racism, Nationalism, and Feminism* (2006)
6. *Another Kind of Public Education: Race, Schools, the Media, and Democratic Possibilities* (2010)
7. *On Intellectual Activism* (2012)
8. *Intersectionality* (2016; amb **Sirma Bilge**)

4.3.2 Anàlisi del text

Patricia Hill Collins & Sirma Bilge, *Interseccionalitat* (2016).

Presenta com la **interseccionalitat** pot ser útil per analitzar molts problemes amb tres casos:

Casos a Interseccionalitat	
1	La copa mundial de futbol de la FIFA i els jocs de poder.
2	Desigualtat social : una nova crisi global?
3	Llatinitats . El moviment de les dones negres de Brasil.

Figura 14. Casos a Interseccionalitat

Pel que fa al **2**, la **desigualtat social** creix des dels anys **1980s**, amb l'auge del **neoliberalisme liberal**.

Al discurs inaugural, **Michael Burawoy**, distingit estudiós marxista, va exposar que la **desigualtat era el problema més apressant** del nostre temps. Va assenyalar que la creixent desigualtat global hauria estimulat **noves formes de pensar no només en la sociologia** sinó també en economia i altres ciències socials afines.⁷²

Per **Hill Collins**, s'ha d'estudiar des de **diversos eixos interrelacionats**.

⁷² Patricia Hill Collins i Sirma Bilge, *Interseccionalitat* (1980), Desigualtat social: una nova crisi global?, p. 24.

[L]a **interseccionalitat** serveix de marc per explicar de quina manera les divisions de raça, gènere, edat i estatus la ciutadania, entre altres, **actuen de manera distinta** a totes les persones del món, i de manera especial al que respecta a la **desigualtat social global**.⁷³

Hill Collins clama per estudiar la desigualtat social no només des de la classe, sinó des de també la raça, el gènere...

L'**estructura racialitzada** de l'**esboranc de riquesa** està ben documentada a Estats Units, on les **disparitats** entre blancs negres i llatins han assolit **màxims històrics**[.]⁷⁴

Crítica que a partir dels **1980s**, quan hi ha un gir neoliberal, l'**estat de benestar comença a desarticular-se** i augmenta la desigualtat. Fa una **defensa de l'estat: és socialdemòcrata**. Entén que l'estat de benestar és el **salvavides** del públic davant del mercat.

En general, la idea bàsica és que, en protegir els seus ciutadans i actuar en nom de l'interès públic, **els estats de benestar mantenen unes sòlides institucions democràtiques**.⁷⁵

Hi ha grups que sempre **surten pitjor parats dels moviments del mercat**. **Hill Collins** també critica pensar que la interseccionalitat és un **terme afroamericà**; i arremet el **feminisme blanc**:

És important assenyala que la producció intel·lectual i l'activisme de les **dones negres, xicanes, asiàtiques-americanes i natives** no eren fruit de l'anomenat feminisme blanc de la segona onada, sinó **originals** per propi dret[.]⁷⁶

⁷³ Patricia Hill Collins i Sirma Bilge, *Interseccionalitat* (1980), Desigualtat social: una nova crisi global?, p. 24.

⁷⁴ Patricia Hill Collins i Sirma Bilge, *Interseccionalitat* (1980), Desigualtat social: una nova crisi global?, p. 26.

⁷⁵ Patricia Hill Collins i Sirma Bilge, *Interseccionalitat* (1980), Desigualtat social: una nova crisi global?, p. 27.

⁷⁶ Patricia Hill Collins i Sirma Bilge, *Interseccionalitat* (1980), La veritable història de la interseccionalitat?, p. 69.

Professora: Lucia Rosique Linares (lucia.rosique@ub.edu)

5.1 Michel Foucault i els anormals

El **monstre humà** combina allò **impossible** i allò **prohibit**.⁷⁷

El monstre humà és tot allò anormal: la **bogeria**.

Als anys **1950-1960s**, hi ha l'**auge** i **crisi** de l'**estructuralisme** a França. Domina l'**antropologia**, la **lingüística** i **psicoanàlisi**: **Claude Lévi-Strauss**, **Ferdinand de Saussure**, **Jacques Lacan**, **Roland Barthes**. **Foucault** inicia la seva obra en diàleg amb aquest paradigma: especialment a *Les paraules i les coses* o *L'arqueologia del coneixement* (1966).

Esclata el **Maig del 68** i s'estén el **clima antiinstitucional**: una ona de mobilitzacions estudiantils i obreres que **qüestionen l'estat de les coses**. Això inclou la **universitat**, la **psiquiatria** i els manicomis, la **presó** i el sistema penal, la **família** tradicional, l'**aparell estatal** i les seves formes de **control**. Arriba el **post-estructuralisme**, que **trenca** amb el **subjecte tradicional**.

Post-estructuralisme		
Subjecte	És l'efecte de discursos , institucions , pràctiques .	
	Foucault	El subjecte és produït per relacions entre poder i coneixement , no previ a elles.
Discurs	Gir vers el llenguatge i el discurs .	
	Influència de la lingüística estructural i de l' anàlisi del discurs .	
Veritat	No és un reflex de la realitat , sinó un efecte de pràctiques discursives .	
	S' abandona la cerca d'un significat final o profund.	
	Derrida	<i>No hi ha res fora del text.</i>

Figura 1. Post-estructuralisme

Els **autors clau** en són **Foucault**, **Jacques Derrida**, **Gilles Deleuze**, **Jean-François Lyotard** i **Roland Barthes**.

5.1.1 Biografia

Michel Foucault va néixer a Poitiers, França, el 1926, fill d'un **psiquiatra**. És la figura central del pensament del segle XX. Rebutja ser anomenat estructuralista, postestructuralista o postmodern. Es defineix per estudiar **com és la gent constituïda com a subjecte a través de pràctiques històriques**. Fou dispers: *psicòleg*, *filòsof*, *historiador*, *sociòleg*... També molt actiu en la seva

⁷⁷ Michel Foucault, *Els anormals* (1974-1975).

militància política. Volia fer una filosofia del carrer. Construeix el Grup d'Informació sobre Presons (GIP). Desenvolupa una **crítica radical de les institucions disciplinàries**.

Manicomi	<i>Història de la cultura.</i>
Clínica mèdica	<i>Naixement de la clínica.</i>
Presó i escola	<i>Vigilar i castigar.</i>
Sexualitat com a institució	<i>Història de la sexualitat.</i>

Figura 2. Institucions disciplinàries criticades a les seves obres

Georges Canguilhem li dirigí la **tesi doctoral**. La idea principal del text és que **no existeix la bogeria a la naturalesa**.

La bogeria no es pot trobar en estat salvatge. **La bogeria no existeix sinó en una societat**, no existeix per fora de les normes de la sensibilitat que l'aïllen i de les formes de repulsió que l'exclouen o la capturen.

Mor el 1984 de **SIDA**.

Arqueològica	És una història del discurs : de com es construeixen els coneixements.
	És definir les condicions que han fet possible pensar d'una determinada manera.
Genealògica	Inspirada per Nietzsche .
	Utilitza les relacions de poder que produeixen els discursos, institucions i subjectes.
	Mostra com els fets emergeixen a partir de lluites i contingències històriques.
	Després de qualsevol veritat hi ha un joc de forces socials a analitzar.
Ètica	

Figura 3. Etapes de l'obra de Foucault

La seva **obra** té tres etapes: **arqueològica (1-6)**, **genealògica (7-11)** i **ètica**:

1. *Història de la bogeria a l'època clàssica* (la seva **tesi doctoral**; 1961).
2. *Raymond Roussel* (1963).
3. *El naixement de la clínica. Una arqueologia de la mirada mèdica* (1963).
4. *La paraula i les coses: una arqueologia de les ciències humanes* (1966).
5. *El pensament del enfora* (un **assaig breu**; 1966).
6. *L'arqueologia del coneixement* (1969).
7. *L'ordre del discurs* (1970).
8. *Nietzsche, la genealògica, la història* (1971).
9. *Això no és una pipa* (1973).
10. *Vigilar i castigar* (1975).
11. *Història de la sexualitat* (1976-2018).

5.1.2 Anàlisi de text i comentari

Michel Foucault, *Els anormals* (1974-1975).

Els anormals (1974-1975) és una **conferència** al Collège de France.

Poder
No és quelcom que algú té i un altre no té; no és propietat de l'Estat, d'un rei o d'una classe social.
Aquesta definició és una crítica al marxisme .

Figura 4. Poder segons Foucault

El **poder** existeix només en les **relacions entre persones, institucions i discursos**; sempre és dinàmic. **Circula** i s'exerceix. No és només repressor o *castigador*; també és productor. Produïx **coneixement, pràctiques**, discursos, comportament (*i subjectes*); crea categories com *normal* i *anormal*, *delinqüent* i *malalt*. Això és una crítica a **Herbert Marcuse**.

Monstre	(Edat Mitjana – segle XVIII).
	Transgressió de la llei (del rei, natural).
Incorregible	(segle XVIII).
	Poder disciplinari (l'escola, la indústria, l'hospital...).
Onanista	(segle XVIII – 1890s).
	Es lliga amb la masturbació i la salut.
Anormal	(segle XIX).
	Al llarg del temps, allò <i>anormal</i> s'associa amb el perill.

Figura 5. Tipus d'anormals segons Foucault

5.2 Charlotte Perkins Gilman: el paper de paret groc i la salut mental

Estic segura que **abans no era tan sensible**. Crec que es deu a aquesta **afecció nerviosa**[.]⁷⁸

Charlotte Perkins Gilman fou una **socialista utòpica** i amb tendència **antipsiquiàtrica**, arrel de la seva experiència personal, *ficcionalitzada* a *El paper de paret groc*. Al segle XIX s'havia consolidat la **neurologia** i la **psicologia experimental** i les **malalties nervioses**. Es consideren malalties orgàniques que provoquen la bogeria com a símptoma.

5.1.2 Anàlisi de text i comentari

Charlotte Perkins Gilman, *El paper de paret groc* (1892).

Les **finestres reixades** i la **porta tancada** simbolitzen la **presó domèstica** que moltes dones experimentaven. Quan la narradora **arrenca el paper** per alliberar a la dona atrapada, **rebutja simbòlicament les restriccions** que se li han **imposat**. Aquest acte d'alliberament té un cost. La protagonista paga la seva llibertat simbòlica amb la **pèrdua de l'enteniment**. La figura que s'arrossega darrere del paper pintat representa el **jo reprimat** de la narradora, intentant escapar-se de les **limitacions patriarcales**.

⁷⁸ Charlotte Perkins Gilman, *El paper de paret groc* (1892).